

บทบาทของรัสเซียในการแสวงหาทางประนีประนอมความขัดแย้งทางการเมือง
ระหว่างฝรั่งเศสและไทย

ปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในตอนปลายทศวรรษ
สุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทั้งสองในกรณี
เกี่ยวกับพันธะที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาและอนุสัญญามัปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ซึ่งพอ
สรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 3 ประการ คือ

1. อำนาจการปกครองของรัฐบาลไทยในเขต 25 กิโลเมตรที่อยู่บนฝั่งขวาของ
แม่น้ำโขง (รวมทั้งเมืองพระตะบองและเสียมราฐ)
2. สิทธิในการครอบครองเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
3. การจดทะเบียนในบังคับ (Registration) ของฝรั่งเศสที่อาศัยอยู่ในประเทศ
ไทย¹

ความขัดแย้งสามประการดังกล่าวข้างต้นไม่เพียงแต่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศทั้งสองโดยทั่วไปเลวลง ดังที่เห็นได้จากท่าทีในระยะแรกของรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อ
แผนการเสด็จประพาสประเทศนั้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น แต่
ยังมีผลต่อการที่รัฐบาลฝรั่งเศสถือเป็นโอกาสสืบเวลาการยึดครองจันทบุรีออกไปอีกอย่างไม่
มีกำหนดตามเงื่อนไขในอนุสัญญามัปีข้างต้น ซึ่งให้สิทธิการยึดครองเมืองท่าสำคัญทางตะวัน
ออกของอ่าวไทยแห่งนี้ไว้ จนกว่ารัฐบาลไทยจะปฏิบัติตามพันธะที่ได้กำหนดไว้ในสนธิสัญญา

¹ PKD...II, "Document No. 65: Letter from the Siamese Amba-
sador (sic) in France, Phya Suriyanuvatr, to the Foreign Minister,
M.N. Muravev, about the Siamese memorandum to the French govern-
ment, dated Paris, 8(20) July, 1897," pp. 149-50.

และอนุสัญญาแล้ว¹ ผลประการหลังนั้นว่าเป็นการกระทบกระเทือนอธิปไตยของประเทศไทยเหนือดินแดนส่วนนั้นโดยตรงอย่างแท้จริง และทำให้รัฐบาลไทยจำต้องแสวงหาทางยุติข้อขัดแย้งข้างต้นลงเร็วที่สุด แต่ความพยายามของรัฐบาลไทยก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญอยู่ตลอดมา ทั้งนี้เนื่องจากการตีความในประเด็นที่ขัดแย้งกันอยู่ของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศส ซึ่งมีลักษณะที่เป็นการทำลายบูรณภาพและเป็นอันตรายต่ออธิปไตยของประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด

การอ้างสิทธิของรัฐบาลฝรั่งเศสในการครอบครองเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเป็นการเรียกร้องที่อยู่นอกเหนือพันธะตามมาตราที่ 1 ของสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ที่รัฐบาลไทยจะต้องปฏิบัติตาม นอกไปจากนั้นการตีความของรัฐบาลฝรั่งเศสในประเด็นที่เกี่ยวกับอำนาจทางการปกครองและอำนาจบังคับคดี (Jurisdiction) ของรัฐบาลไทยในเขต 25 กิโลเมตร และการจกบัญชีคนในบังคับของฝรั่งเศสที่เป็นชาวลาว เขมร และญวน ที่รัฐบาลฝรั่งเศสต้องการให้ครอบคลุมไปถึงชั้นหลานนั้น ก็นับเป็นการจำกัดขอบเขตของอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลไทยลงไปมาก ดังนั้นในขณะที่รัฐบาลไทยปรารถนาที่จะยุติข้อขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อรักษามอธิปไตยในดินแดนส่วนหนึ่งของตน (ในที่นี้หมายถึง จันทบุรี) นั้น รัฐบาลไทยก็ไม่อาจยินยอมที่จะให้อธิปไตยในดินแดนอีกส่วนหนึ่ง (เป็นต้นว่า เขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง) ต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วยเช่นกัน ด้วยปัญหาที่ต้องเผชิญข้างต้น รัฐบาลไทยจึงต้องหวนกลับไปสู่นโยบายเดิมที่จะอาศัยความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลฝรั่งเศส และ

¹ มาตรา 6 ของอนุสัญญาฉบับวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ดู

" [Appendice I:] Convention du 3 Octobre 1893, Annexe au Traité en Date du Meme Jour entre la France et le Siam," in Pensri Duke, Les Relations entre la France et la Thaïlande (Siam) au XIXe Siècle d'après les Archives des Affaires Etrangères, (Bangkok: Librairie Chalermnit, 1962), p. 285.

อิทธิพลที่รัฐบาลรัสเซียมีอยู่ในฐานะของทวิภาคีพันธมิตรที่ตกลงนามไปกับรัฐบาลฝรั่งเศสในตอนต้นของปี ค.ศ. 1894 (พ.ศ. 2436) เป็นตัวกลางในการประนีประนอมข้อขัดแย้งข้างต้นที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศส การเจรจาในเรื่องหมายกำหนดการเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสที่สำเร็จลงด้วยดีก็ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมองเห็นช่องทางของความสำเร็จในกรณีมากขึ้น และนี่นับเป็นจุดเริ่มแรกของการที่รัสเซียเข้ามามีบทบาทอยู่ในปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่างแท้จริง

การเจรจาก็กรุงปารีส ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440)

ดูเหมือนว่าความล้มเหลวของพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณและพระยาสุรียานุวัตร อรรถราชทูตไทยที่กรุงปารีสในการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นและรวมถึงสถานการณ์ที่ตั้งเครียดอยู่ระหว่างรัฐบาลทั้งสองในประเทศไทยในขณะนั้น เป็นสาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคัดลिनพระทัยที่จะทำการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสด้วยพระองค์เองในระหว่างที่พระองค์จะเสด็จประพาสประเทศนั้นอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ทั้งนี้เพื่อเป็นการวางหลักการเบื้องต้นที่จะเป็นพื้นฐานสำหรับการเจรจาคกลงในชั้นรายละเอียดระหว่างผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มของรัฐบาลทั้งสองในเวลาต่อไป ดังนั้นในระหว่างที่เสด็จประทับอยู่ที่ประเทศรัสเซียพระองค์จึงได้ทูลปรึกษาปัญหาข้างต้นพร้อมกับขอให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ช่วยประสานความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในประเด็นที่เกี่ยวกับข้อขัดแย้งกัน เรื่องการตีความข้อกำหนดในสนธิสัญญาและอนุสัญญานับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436)¹

พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงยอมรับตามคำทูลขอและทรงให้สัญญาว่า พระองค์จะช่วยเหลือในประเด็นที่เกี่ยวกับการจกบัญชีคนในบังคับของฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศไทย และ

¹ กจข., ร.5 ต.11 ก./29, "King Chulalongkorn-Prince Devawongse,"

ที่เกี่ยวกับเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง โดยจะทำการเจรจากับ
 ประธานาธิบดีของฝรั่งเศสซึ่งมีกำหนดการเดินทางมาเยือนประเทศรัสเซียในเดือนสิงหาคม
 ของปีนั้น อันเป็นระยะเวลาก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประพาส
 ประเทศฝรั่งเศส ประเด็นทั้งสองข้างต้นเป็นประเด็นที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงเห็นว่า
 มีช่องทางที่จะทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับที่จะประนีประนอมและเห็นด้วยกับการตีความของฝ่าย
 รัฐบาลไทยมากกว่าประเด็นที่เกี่ยวกับเขต 25 กิโลเมตรที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่ง
 รัฐบาลฝรั่งเศสอาจจะต้องการสิทธิพิเศษจากรัฐบาลไทยบางอย่างเป็นการแลกเปลี่ยน เพราะ
 ในประเด็นหลังนี้มีข้อกำหนดระบุไว้ในสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) คอนข้าง
 ชัดเจนกว่าในสองประเด็นแรก¹

ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า การเจรจาระหว่างพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และ
 ประธานาธิบดีฝรั่งเศสดำเนินไปในลักษณะใด แต่ความช่วยเหลือจากพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2
 ครั้งนี้ก็ทำให้ท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อรัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงไปไม่น้อย เพราะเมื่อ
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงกรุงปารีสในเดือนกันยายนนั้น ความ
 พยายามของรัฐบาลไทยในอันที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่กับรัฐบาลฝรั่งเศสก็มีที่ท่าว่าจะ
 สำเร็จลงได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับการจมนัญชีคนในบังคับของ
 ฝรั่งเศสที่อยู่ในประเทศไทยนั้น ประธานาธิบดีฝรั่งเศส

แทนตามที่เรากล่าว คือ บรรดาคนฝั่งซ้าย [ของแม่น้ำโขง
 ซึ่งหมายถึงดินแดนที่ตกไปเป็นของฝรั่งเศสตามสนธิสัญญาฉบับปี
 ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436)] จะกลับไปไม่ห้าม ที่เกิดในเมือง
 เราเป็นโปรเตกเต [protégé หมายถึงคนในบังคับของ
 ฝรั่งเศส] ชั้นเดียว เต็มว่า ถ้าคนฝั่งซ้ายมาค้าขายใหม่ในฝั่ง
 ขวา อยู่ในโปรเตกเตเจนชั้นลูกเหมือนกัน เขายืนยันแข็งแรง

¹ กจข., ร.5 บ.1.1 ก./5, "พระราชหัตถเลขา ถึง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ,"
 อ่าวฟินแลนด์, 11 กรกฎาคม ร.ศ. 116.

ว่าเป็นยุติธรรม จะผูกกับคอเวอนแมน [government] ให้
ตกลงตามนี้...¹

นอกจากนั้นยังปรากฏอีกว่า นายฮาโนโต (Hanotaux) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของ
ฝรั่งเศสซึ่งเคยมีท่าทีก้าวร้าวและคุกคามรัฐบาลไทยมาก่อน ก็ยังรับปากที่จะปลดนายอาร์คูแอง
(Hardouin) กงสุลฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาของรัฐบาลไทย
ออกจากตำแหน่ง รวมทั้งอนุญาตให้ปล่อยตัวพระยอกเมืองขวาง ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้บีบบังคับ
ให้รัฐบาลไทยลงโทษในกรณีที่พระยอกเมืองขวางถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้รับผิดชอบในการฆาตกรรม
เจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436)²

อย่างไรก็ดี แมว่ารัฐบาลฝรั่งเศสจะได้มีท่าทีว่ายอมลดหย่อนเงื่อนไขเดิมของตนลง
มาบ้างก็จริง แต่ในขณะที่เดียวกันประเด็นที่เกี่ยวกับการขัดแย้งในการตีความอื่น ๆ ก็ยังไม่ได้
มีการเจรจากันอย่างจริงจัง ทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิการเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสที่
ความเห็นของทั้งสองฝ่ายดูเหมือนจะสอดคล้องกันเป็นอย่างดีที่อ้างข้างต้น ก็ยังไม่อาจหา
ข้อสรุปที่เป็นที่พอใจกันได้ เพราะยังมีประเด็นที่ขัดแย้งกันอยู่อีกในการตีความมาตราที่ 4
ของอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) มาตราดังกล่าวระบุไว้ว่า รัฐบาลไทยจะไม่
ขับขวางคนจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงที่ถูกกวาดต้อนมาครั้งก่อน หรือที่ข้ามมาด้วยเหตุผลใด
ก็ตาม กลับไปอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตามเดิม ในประเด็นนี้รัฐบาลไทยได้ตีความว่า
ถ้าคนเหล่านั้นไม่ปรารถนาจะกลับไปยังฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงแล้ว ก็แสดงว่าคนเหล่านี้มี
เจตนาปรารถนที่จะสมัครเข้าเป็นคนในบังคับของไทย ในขณะที่รัฐบาลฝรั่งเศสยืนยันที่จะต้องถือ
ว่าคนเหล่านี้ยังคงเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสอยู่³ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-

¹ กจข., ร.5 ต.11 ก./11, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง สมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ," ปารีส, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

² กจข., ร.5 ต.11 ก./11, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ,
ลอนดอน, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

³ กจข., ร.5 ต.11 ก./32, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ,
ปารีส, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

อยู่หัวไม่อาจยอมรับการตีความในประเด็นดังกล่าวของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งคำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์ของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียวได้ นอกจากนั้นหลังจากที่พระองค์เสด็จออกจากประเทศฝรั่งเศสแล้ว พระองค์ก็เริ่มระแวงและไม่มันพระทัยนักกว่าท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อไทยนั้นจะเชื่อได้มากเพียงไร ดังที่พระองค์ทรงมีพระราชโทรเลขถึงกรมหลวงเทวะวงศ-วโรปการ ว่า "ในเวลานี้ ค่ายอาสาศรยคำแนะนำของเอมเปอเรอรัสเซีย ฉับเข้าใจว่า ฝรั่งเศสมีใจจะเป็นไมตรีแก่เราอยู่ แต่หากว่าเขาตอ้งคิดจะเอาเปรียบเราที่สุดตามธรรมดาเขา"¹ ดังนั้นก่อนที่พระองค์จะเสด็จกลับไปกรุงปารีสในราวกลางเดือนตุลาคมอย่างไม่เป็นทางการอีกครั้งหนึ่งเพื่อเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในปัญหาที่ยังค้างค้ำงอยู่นั้น พระองค์จึงคัดสินพระทัยเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เป็นการสวนพระองค์ เพื่อทูลปรึกษาปัญหาดังกล่าวที่เมืองคาร์มสตัดท์ (Darmstadt) ในประเทศเยอรมนี ซึ่งพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 เสด็จมาแปรพระราชฐานอยู่ ณ ที่นั้น

การพบปะกันที่คาร์มสตัดท์นับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในความพยายามของรัฐบาลไทยที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศส เพราะในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทูลขอให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงรับเป็น "ผู้ตัดสิน (Arbitrator)" ในการตีความประเด็นที่ขัดแย้งในเรื่องคนในบังคับ ซึ่งก่อนหน้านั้นพระองค์เคยเห็นว่า "ยังไม่ถึงคราวที่จะทำ"² กวีรเปลี่ยนแปลงท่าทีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ

¹ กจข., ร.5 ต.11 ก./11, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง กรมหลวงเทวะวงศฯ," เมเคนเฮด (Maidenhead) ประเทศอังกฤษ, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

² กจข., ร.5 ต.11 ก./32, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง กรมหลวงเทวะวงศฯ," ไม่ปรากฏสถานที่, ไม่ปรากฏวันเดือนปี, "ร่างพระราชโทรเลขฉบับนี้ตอบรับลายพระหัตถ์ที่ กรมหลวงเทวะวงศวโรปการกราบทูลมาฉบับลงวันที่ 29 กรกฎาคม ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) ไปรษณีย์ภณที่ส่งระหว่างกรุงเทพฯ และยุโรปจะใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 เดือน ดังนั้นร่างพระราชโทรเลขฉบับนี้จึงน่าจะลงวันที่ประมาณต้นเดือนกันยายน.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองไม่เห็นความหวังที่จะตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสได้อย่างราบรื่นโดยลำพังได้ แมว่าจะมีรัฐบาลรัสเซียคอยให้ความสนับสนุนการต่อรองของรัฐบาลไทยอยู่ก็ตาม ดังนั้นพระองค์จึงได้ให้เมทาพิจารณาที่จะให้การตีความที่ขัดแย้งกันในประเด็นดังกล่าวยุติลงด้วยวิธีการอนุญาโตตุลาการ

พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ไม่เพียงแต่ยอมรับที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินตามคำขอร้องเท่านั้น แต่ยังได้แนะนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปฏิเสธข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศส ถ้ารัฐบาลฝรั่งเศสจะต้องการให้รัฐบาลไทยโอนดินแดนของไทยส่วนใดส่วนหนึ่งแก่ตน และรวมทั้งแนะนำให้มีการแลกเปลี่ยนบันทึกความเห็นในประเด็นที่ขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศสด้วย ทั้งนี้โดยที่พระองค์จะทรงช่วยจัดการปัญหาเหล่านี้ให้แก่รัฐบาลไทยเอง¹ การตกลงยอมรับของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 จะเป็นผู้ตัดสินครั้งนี้ได้ทำให้รัฐบาลไทยมีความหวังว่าข้อขัดแย้งในเรื่องการตีความจะยุติลงได้โดยเร็ว² ทั้งนี้เป็นเพราะรัฐบาลไทยคาดว่ารัฐบาลฝรั่งเศสคงจะยอมรับข้อเสนอดังกล่าวโดยเห็นแก่รัฐบาลรัสเซีย

แต่การคาดคะเนของรัฐบาลไทยก็ผิดพลาดโดยสิ้นเชิง เพราะเมื่อได้รับการทามทามรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ปฏิเสธอย่างเด็ดขาดในการที่จะให้พิจารณาประเด็นการตีความที่ขัดแย้งกันด้วยวิธีการอนุญาโตตุลาการ แมว่าข้อเสนอของรัฐบาลไทยนั้นจะให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ซึ่งเป็นพันธมิตรทางการเมืองของฝรั่งเศสเป็นผู้ตัดสินก็ตาม³ นอกไปจากนั้นท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อไทยในระหว่างการเจรจากับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งที่สองในเดือนตุลาคมนั้นก็ยังได้เปลี่ยนแปลงกลับไปสู่ท่าทีเดิมที่ยืนยันจะให้รัฐบาลไทยโอน

¹FO. 69/187, "Greville-Lord Salisbury," No. 44, Tel.,

Bangkok: Oct. 21, 1897.

²FOCP/IX, "Greville-Lord Salisbury," No. 43, Tel., Conf.,

P [olitical]., Bangkok: Oct. 11, 1897.

³กจช., ร.5 ต.11 ก./32, "ร่างพระราชโทรเลข ถึง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ, ปารีส, ไม่ปรากฏวันเดือนปี.

ดินแดนส่วนหนึ่งให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับการยอมประนีประนอมในประเด็นที่
ขัดแย้งกันอยู่ระหว่างรัฐบาลทั้งสอง¹ การปฏิเสธของทางฝ่ายรัฐบาลไทยในประเด็นหลังได้
สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก เพราะภายหลังจากนั้นนายอาโนโต
รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสก็ได้แสดงท่าทีให้เห็นว่าจะไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง
ต่าง ๆ ที่เคยถูกรับปากกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ เป็นต้นว่า กรณีการ
ปลดยศพระยศเมืองขวาง ฯลฯ² ความขัดแย้งและท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของนายอาโนโต
ครั้งนี้ได้ทำให้การเจรจาที่ดำเนินไปอย่างมีความหวังในระยะแรกต้องล้มเหลวลงไปด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสข้างต้นเป็นผลส่วนหนึ่ง
มาจากความระแวงที่ทำให้บรรยากาศของการเจรจาเลวลง รัฐบาลฝรั่งเศสระแวงว่าการ
เสด็จประพาสประเทศอังกฤษของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในตอนปลายเดือน
กันยายนอาจมีผลให้พระองค์เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติต่อฝรั่งเศสในทางที่ไม่ดียิ่งขึ้น³ อย่างไร
ก็ดี สาเหตุประการสำคัญคือ ผลของการพบปะระหว่างพระเจ้าชาร์นโคสต์ที่ 2 และพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เมืองคาร์มสคัท ท่าทีของพระเจ้าชาร์นโคสต์ที่ 2 ได้ทำ
ให้รัฐบาลไทยยื่นกรานที่จะให้มีการตีความข้อกำหนดในสนธิสัญญาและอนุสัญญาอย่างตรงไป
ตรงมา แทนที่จะให้มีการโอนดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสตามที่รัฐบาลฝรั่งเศส

¹FO. 69/187, "Greville-Lord Salisbury," No. 97, Conf.,
Bangkok: Oct. 22, 1897.

²FO. 69/189, "King Chulalongkorn-Queen Regent (Queen Sao-
wabha)," Tel., San Sebastian: Oct. 15, 1897 (Inclosure in "Greville-
Lord Salisbury," No. 97, Conf., Bangkok: Oct. 22, 1897).

³PKD...II, footnote No. 210, p. 391 อ้างถึงรายงานของบารอน
มอท์เรนไฮม์ (Baron Mohrenheim) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงปารีส ฉบับลงวันที่ 2
(14) ตุลาคม ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440).

ได้เรียกร้อง การที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ยอมรับทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินตามข้อเสนอของ
 รัฐบาลไทยสร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสและนักการเมืองของฝรั่งเศสบางกลุ่ม
 เป็นอย่างมาก เพราะนอกจากรัฐบาลฝรั่งเศสไม่เคยยอมรับวิธิอนุญาโตตุลาการมาใช้เพื่อ
 ระงับหรือคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลไทยมาก่อนแล้ว การยอมรับของพระเจ้าซาร์
 นิโคลัสที่ 2 ครั้งนี้ยังเท่ากับว่ารัฐบาลรัสเซียได้เข้าเกี่ยวข้องกับกรณีที่เป็นการขัดแย้งระหว่าง
 รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในทางที่รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ปรารถนาโดยตรง ปฏิบัติการของ
 นักการเมืองกลุ่มอาณานิคมนิยมของฝรั่งเศสที่มีคอบทบาทของรัฐบาลรัสเซียและท่าทีของรัฐบาล
 ไทยในการเจรจาครั้งนี้เห็นได้ชัดจากบทความในหนังสือพิมพ์ "สยามฟรีเพรส (Siam Free
 Press)" ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่อยู่ใต้อิทธิพลของนักการเมืองกลุ่มนี้ที่พยายามสร้างข่าวลือขึ้นที่
 กรุงเพทว่า รัฐบาลรัสเซียได้ดำเนินการให้ประเทศไทยตกเป็นรัฐในอารักขาของรัฐบาล
 ฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อยุติข้อขัดแย้งทั้งหมดระหว่างรัฐบาลทั้งสอง¹ ข่าวลือดังกล่าวย่อมมีจุดมุ่ง
 หมายในการสร้างความเข้าใจผิดและความระแวง เพื่อเป็นการป้องกันมิให้รัฐบาลไทยอาศัย
 อิทธิพลทางการเมืองที่รัสเซียมีอยู่บีบบังคับให้รัฐบาลฝรั่งเศสต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่จะได้รับ
 จากการเจรจากับรัฐบาลไทย

บทบาทของนายโอลารอฟสกี ในการเจรจาระหว่างปี ค.ศ. 1898-1901 (พ.ศ. 2441-2444)

ความล้มเหลวของการเจรจาที่กรุงปารีสไม่ได้ทำให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงท่าทีเดิม
 ในความพยายามที่จะยุติข้อขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศส รัฐบาลไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับแนวทางเดิม
 ที่จะให้มีการพิจารณาถึงความชอบธรรมของสนธิสัญญาและอนุสัญญานับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ.
 2436) อย่างเคร่งครัดโดยวิธิอนุญาโตตุลาการ และปฏิเสธที่จะยกสิทธิพิเศษหรือโอนดินแดน
 ส่วนใดส่วนหนึ่งที่อยู่นอกเหนือข้อกำหนดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐบาล

¹FO. 69/175, "Siam: A French Protectorate," Siam Free Press,

ฝรั่งเศสจะยอมรับการตีความของทางฝ่ายรัฐบาลไทยในประเด็นอื่น ๆ¹ ในขณะเดียวกัน ความช่วยเหลือของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และรัฐบาลรัสเซียก็ยังเป็นสิ่งซึ่งรัฐบาลไทยหวังอยู่ว่าอาจเป็นประโยชน์ต่อการเจรจาที่จะมีขึ้นต่อไปไม่มากนักน้อย แม้จะเป็นที่ปรากฏถึง ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การแทรกแซงของรัฐบาลรัสเซียได้สร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสหรืออย่างน้อยที่สุดก็ก่อกวนนักการเมืองบางกลุ่มของฝรั่งเศสก็ตาม ดังนั้นรัฐบาลรัสเซียจึงได้เตรียมการที่จะช่วยเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในกรณีดังกล่าวอีกทางหนึ่ง²

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากความล้มเหลวที่กรุงปารีสในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1897

(พ.ศ. 2440) การเจรจาโดยตรงระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยก็ต้องหยุดชะงักลง เป็นเวลากว่าหกเดือน ทั้งนี้เพื่อรอนายเคอเฟรองส์ (DeFrance) อรรถราชทูตผู้มีอำนาจเต็มที่ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสได้แจ้งให้แก่รัฐบาลไทยทราบว่าจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเจรจาที่จะมีขึ้นที่กรุงเทพฯ การมาถึงของนายเคอเฟรองส์ได้สร้างความผิดหวังให้แก่รัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก เพราะนายเคอเฟรองส์ไม่ได้รับมอบอำนาจและคำสั่งที่แน่นอนจากรัฐบาลของตนให้ดำเนินการเจรจาแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม นายเคอเฟรองส์ได้เรียกร้องรัฐบาลไทยให้ยอมรับความเข้าใจชั่วคราว (Modus Vivendi) ที่ว่า รัฐบาลไทยจะรับรองบัญชีรายนามผู้ที่ได้จดทะเบียนไว้กับเจ้าหน้าที่รัฐบาลฝรั่งเศสแล้วว่าเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสโดยสมบูรณ์ เพื่อเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะเห็นชอบให้เปิดการเจรจาในปัญหาประเด็นอื่น ๆ อย่างเป็นทางการต่อไป ขอเรียกร้องของนายเคอเฟรองส์เป็นการบีบบังคับรัฐบาลไทยอย่างเห็นได้ชัด เพราะก่อนหน้านั้นการจกบัญชีคนในบังคับของฝรั่งเศสทำไปอย่างไม่ถูกต้อง และ

¹ กจข., ร.5 ต.7/104, "King Chulalongkorn-Tsar Nicholas II,"

Copy, Bangkok: March 7, 1897 และ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี..., "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาศุขชฎริยศักดิ์," กรุงเทพฯ, 16 มีนาคม ร.ศ. 116, หน้า 224.

² กจข., ร.5 รล.1/20, "กรมหมื่นสมมตฯ ถึง พระยามหิบาลบริรักษ์," ที่ 13/134, ร่าง, กรุงเทพฯ, 9 พฤษภาคม ร.ศ. 117.

เจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสได้ใช้อำนาจหน้าที่ของตนในการนี้ในทางที่ทุจริต นอกจากนั้นรัฐบาลไทยยังเกรงอีกด้วยว่า ถ้าหากยอมรับข้อเรียกร้องดังกล่าวแล้วอาจทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเรียกร้องเงื่อนไขเบื้องต้นอื่น ๆ อีกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นความเข้าใจชั่วคราวของนายเคอพรองส์จึงได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลไทย¹

การย้ายกวางเจรจามาทำขึ้นที่กรุงเทพฯ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับของฝรั่งเศสได้นำนายโอลารอฟสกี อุปทูตรัสเซียที่กรุงเทพฯ ผู้ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลของตนให้ทำหน้าที่ประสานความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลไทยและผู้แทนของรัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ เข้ามามีบทบาทโดยตรงในการเจรจาเป็นครั้งแรก ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยและนายเคอพรองส์ได้ทำให้นายโอลารอฟสกีวิตกว่า อาจจะบานปลายและกระทบกระเทือนถึงสัมพันธภาพโดยทั่วไปของรัฐบาลทั้งสอง ดังนั้นนายโอลารอฟสกีจึงได้วางแผนการที่จะให้มีการสำรวจคนในบังคับของฝรั่งเศสทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง โดยคณะกรรมการผสมระหว่างฝรั่งเศส ไทย และรัสเซีย² การเสนอแผนการดังกล่าวก็เพื่อให้ได้จำนวนคนในบังคับของฝรั่งเศสที่แท้จริงและแน่นอน ซึ่งจะสะดวกสำหรับการดูแลของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของรัฐบาลไทย และเป็นการป้องกันข้อพิพาทระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยและเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสที่มักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ในกรณีที่เกิดปัญหาว่า บุคคลหนึ่งบุคคลใดนั้นเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสหรือไม่ แลกว่าแผนการแรกของนายโอลารอฟสกีนั้นก็ต้องล้มเหลว ทั้งนี้เนื่องจากไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลฝรั่งเศส³

¹ กช., ร.5 ต.7/104, "King Chulalongkorn-Tsar Nicholas II," Copy, Bangkok: June 25, 1898.

² PKD...II, "Document 69: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning the note of the Siamese Minister of Foreign Affairs, Prince Devawongse, to the French Ambassador [sic] in Siam, A. Defrance, No. 47, dated Bangkok, 23 June (5 July) 1898," p. 158.

³ Berzir, "Russko-Siamskie Otnosheniya....," op. cit.

การเจรจาอย่างไม่เป็นทางการครั้งใหม่ที่เริ่มด้วยความขัดแย้งทำให้ลูทวงของ
 รัฐบาลไทยที่จะตกลงกันกับ รัฐบาลฝรั่งเศสมีคณลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวดูเหมือนเริ่มจะท้อแท้ต่อความพยายามของพระองค์เองและของรัฐบาลไทย ดังที่
 พระองค์ได้ทรงรับสั่งอย่างสิ้นหวังกับนายโอลารอฟสกีว่า ถ้าสถานการณ์ระหว่างรัฐบาลไทย
 และรัฐบาลฝรั่งเศสเลวลงจนสุดความสามารถที่จะแก้ไขได้แล้ว "ฉันก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่า
 พระเจ้าซาร์นิโคลัสคงจะทรงอนุญาตให้ฉันลี้ภัยเข้าไปพำนักอยู่ในประเทศรัสเซียจนกว่าจะ
 ถึงวาระสุดท้ายของชีวิต"¹ นายโอลารอฟสกีก็ยอมรับว่า ความล้มเหลวทั้งหมดเป็นผลเนื่อง
 มาจากรัฐบาลฝรั่งเศสมีเจตนาที่ต้องการจะหน่วงเหนี่ยวขัดขวางมิให้รัฐบาลไทยสามารถ
 ปฏิบัติตามพันธะของสนธิสัญญาและอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ได้โดยสมบูรณ์
 เพื่อยืดเวลาการยึดครองเมืองจันทบุรี อันมีความสำคัญต่อฐานะทางยุทธศาสตร์ทั้งของ
 อินโดจีนฝรั่งเศสและของไทยออกไปอีก² นอกจากนั้นนายโอลารอฟสกียังเห็นว่า เจ้า
 หน้าที่อาณานิคมในอินโดจีนฝรั่งเศสได้พยายามสร้างปัญหาขึ้นทางชายแดนที่ติดต่อกับประเทศ
 ไทยอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้ยากที่จะยุติข้อขัดแย้งให้เป็นที่น่าพอใจของทั้งสองฝ่ายได้ รัฐบาล
 ฝรั่งเศสยังคงยืนยันที่จะให้ทำการเจรจาที่กรุงเทพฯ เพราะข้อขัดแย้งหรือการพิพาททาง
 ชายแดนย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงการเจรจาที่กรุงเทพฯ ด้วย ดังนั้นด้วยความเห็น
 คึงกล่าว นายโอลารอฟสกีจึงแนะนำรัฐบาลไทยให้เสนอรัฐบาลฝรั่งเศสให้ย้ายการเจรจาไป
 ที่กรุงปารีส และพร้อมกันนั้นเขาก็ได้พยายามขอให้รัฐบาลรัสเซียใช้อิทธิพลที่มีต่อรัฐบาล
 ฝรั่งเศสสนับสนุนข้อเสนอของรัฐบาลไทยข้างต้น³ ข้อเสนอแนะของนายโอลารอฟสกี

¹ Kalmykow, Memoirs of a Russian Diplomat... p. 117.

² PKD...II, "Document 69:...", p. 160.

³ Ibid., p. 158 และ PKD...II, "Document 71: Dispatch from
 A.E. Olarovsky to M.N. Muravev concerning Franco-Siamese negotia-
 tions about their disputes, No. 50, dated Bangkok, 8(20) July
 1898," p. 166.

สอดคล้องกับความเห็นของรัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลไทยมีท่าทีที่จะเชื่อว่ารัฐบาลรัสเซียสามารถให้ความช่วยเหลือที่กรุงปารีสได้ง่ายกว่าที่กรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้จากแผนการที่จะให้กรมหมื่นคำรบ ราชานุภาพเสด็จไปประเทศฝรั่งเศส เพื่อทำการเจรจาในนามของรัฐบาลไทย ในตอนต้นของปี ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2440)¹

ในที่สุดความพยายามของรัฐบาลไทยที่จะให้ย้ายการเจรจาไปจากกรุงเทพฯ เป็นผลสำเร็จ ในตอนปลายปีนั้นเองการเจรจาก็ได้เริ่มขึ้นใหม่ที่กรุงปารีส ระหว่างพระยาสุริยานุวัตร อรรถราชทูตไทยและนายเดลคัสเซ (Delcasse) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศคนใหม่ของฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม การเจรจาที่กรุงปารีสก็ไม่ได้บรรลุผลคืบหน้าไปกว่าเดิมแต่อย่างใด เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสยังคงยืนยันที่จะให้รัฐบาลไทยรับรองว่ามีคนในบังคับของฝรั่งเศสที่ไถลทะเลเบียดหนีแล้วและอาศัยอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด 14,000 คน เพื่อเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนที่จะทำการเจรจาในประเด็นอื่น ๆ ในขณะที่รัฐบาลไทยเห็นว่าจำนวนดังกล่าวมากกว่าจำนวนที่รัฐบาลไทยได้เคยคำนวณไว้ถึง 4 เท่าตัว² ในตอนปลายปี ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) ปรากฏว่าอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลรัสเซียที่เคยมีต่อรัฐบาลฝรั่งเศสก็ปรากฏว่าลดลงไปมาก รัฐบาลรัสเซียจึงไม่อาจใช้อิทธิพลของตนสนับสนุนรัฐบาลไทยในการเจรจาที่กรุงปารีสได้อย่างออกหน้าออกตากังที่รัฐบาลไทยเคยหวังเอาไว้ก่อนหน้านี้ ทั้งนี้เป็นเพราะสาเหตุหนึ่งที่เคาน์มูราเวียฟ รัฐมนตรีว่าการประเทศของรัสเซียได้เปิดเผยต่อเจ้าพระยาอภิราชราชที่กรุงเซนต์ปีเตอ์สเบิร์กว่า ภายหลังวิกฤตการณ์ฟาโชดา (Fashoda Incident) แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาล

¹พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี... "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาศุขสุริยศักดิ์," กรุงเทพฯ, 16 มีนาคม ร.ศ. 116, หน้า 224.

²FO. 69/195, "Greville-Lord Salisbury," No. 5, Tel., Bangkok: Feb. 2, 1899.

รัสเซียไม่สนิทสนมเหมือนก่อนหน้านั้น¹

ในระบอบครั้งหลังของ ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) แม้วการเจรจาระหว่างรัฐบาลทั้งสองจะยังไม่ปรากฏผลที่น่าพอใจนัก แต่ความสัมพันธ์โดยทั่วไปก็เห็นได้ว่าดีขึ้นกว่าเดิมตามลำดับ โดยเฉพาะในระบอบรัฐบาล และระหว่างรัฐบาลไทยและเจ้าหน้าที่ทางการทูตของฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสจากนายอาโนโต มาเป็นนายเคลคล์เซ นักการเมืองผู้ไม่ได้สังกัดกลุ่มอาณานิคมนิยม และที่สำคัญก็คือ ผลจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลไทยซึ่งภายหลังจากที่ได้เข้ามาทำหน้าที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้เพียงหกเดือน นายโอลารอฟสกีก็ได้รายงานกลับไปยังรัฐบาลของตนว่า

ตั้งแต่ที่ได้มีการเปิดที่ทำการทูต [ของรัสเซีย] ขึ้นที่กรุงเทพฯ แล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสยังไม่เคยออกหนังสือสำคัญการเป็นคุณในบังคับของฝรั่งเศสให้แก่ผู้ใดอีกเลย และโคพยายามอยู่อย่างที่สุดที่จะระงับข้อขัดแย้งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล

¹FO. 69/195, "Greville-Lord Salisbury," No. 17, Conf., Bangkok: March 7, 1899. วิกฤตการณ์ฟ้าโศกตึงเครียดขึ้นในระบอบครั้งหลังของปี ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) อันเป็นผลจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศสในการแสวงหาผลประโยชน์และขยายอิทธิพลเข้าไปในบริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์ วิกฤตการณ์ดังกล่าวเกือบจะคลี่คลายไปเป็นสงครามระหว่างมหาอำนาจทั้งสอง แต่ในที่สุดรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ยินยอมถอนกำลังทหารของตนออกจากบริเวณพิพาทในเดือนพฤศจิกายน ท้าเจเนเมยของรัฐบาลรัสเซียที่มีต่อวิกฤตการณ์นี้ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเริ่มสงสัยว่า ทวิภาคีพันธมิตรที่ทำกับรัฐบาลรัสเซียนั้นไร้ความหมาย ดู A.J.P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe: 1848-1918, (London: Oxford University Press, 1971), pp. 381-2.

ไทย ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยเองก็ได้แสดงท่าทีที่เป็นมิตรต่อ
รัฐบาลฝรั่งเศสและคนในบังคับของฝรั่งเศสมากขึ้นกว่าเดิม¹

อย่างไรก็ดี ในระยะปลายปีนี้เองเหตุการณ์ทางค้าขายแดนระหว่างประเทศไทย
และอินโดจีนฝรั่งเศสได้ทวีความรุนแรงขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยและเจ้าหน้าที่อาณานิคม
รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสได้ปะทะกันค้ายกำลังอาวุธในบริเวณเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่
อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่รัฐบาลไทยครอบครองอยู่ ความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลไทย
และรัฐบาลฝรั่งเศสข้างต้นไม่อาจช่วยคลี่คลายปัญหาชายแดนดังกล่าวให้ดีขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะ
เจ้าหน้าที่อาณานิคมเหล่านั้นขึ้นโดยตรงต่อรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสที่ไซ่งอน ความรุนแรง
ของสถานการณ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดเมื่อกระทรวงกลาโหมของฝรั่งเศสประกาศเตรียมส่งทหาร
มาเพิ่มเติมกองกำลังที่ประจำอยู่ที่อาณานิคมอินโดจีนอีกสองกองร้อย ในเดือนมกราคม ค.ศ.
1899 (พ.ศ. 2441)² สถานการณ์ดังกล่าวนี้เป็นโอกาสอันดีของนายโอลารอฟสกีที่จะเข้า
มามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยและประสานความเข้าใจระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลอินโดจีน
ฝรั่งเศส เพื่อหาทางยุติข้อขัดแย้งเหล่านี้ ดังนั้นในตอนปลายเดือนธันวาคม นายโอลารอฟสกี
จึงได้ขออนุมัติคำสั่งเป็นทางการจากรัฐบาลของตนเดินทางไปพบและปรึกษากับนายคูแมร์
(Doumer) ผู้ว่าราชการทั่วไปของฝรั่งเศสประจำอินโดจีนที่ไซ่งอน ที่เกี่ยวกับปัญหาสถาน-
การณ์ทางค้าขายแดนระหว่างประเทศไทยและอินโดจีนฝรั่งเศส ในคำขออนุมัติ นายโอลา
รอฟสกีได้เสนอความเห็นของตนว่า ความสนใจของนายคูแมร์ในขณะนั้นอยู่ที่แผนการที่จะ
สร้างทางรถไฟสายตั้งเกียบ-ยูนนาน (Tonkin-Yunnan) อันจะเป็นทางคมนาคมสำคัญที่

¹PKD...II, "Document No. 74: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about the results achieved by the Russian mission in Siam, No. 58, dated Bangkok, 25 September (7 October) 1898," p. 170.

²กจข., ร.5 ค.41/5, "France's Attitude Towards Siam," Pall Mall Gazette, London, Jan. 7, 1899.

เชื่อมระหว่างภาคเหนือของอินโดจีนฝรั่งเศสกับบริเวณที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจที่สุดทางภาคใต้ของจีน ความสนใจดังกล่าวเป็นเหตุผลที่ทำให้เชื่อได้ว่า นายคูแมร์เองก็มีความปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงการขัดแย้งในปัญหาชายแดนกับรัฐบาลไทยให้มากที่สุดเพื่อจะได้ทุ่มเททรัพยากรเท่าที่มีอยู่ให้กับโครงการที่มีความสำคัญต่อฐานะทางเศรษฐกิจของฝรั่งเศสอย่างยิ่ง โครงการนี้¹ แผนการของนายโอลารอฟสกีครั้งนี้นับเป็นการนำรัฐบาลรัสเซียเข้าผูกพันกับกรณีการขัดแย้งระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยโดยตรง โดยที่ยังไม่ได้รับการทบทวนหรือเห็นชอบด้วยจากกรณีทั้งสองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นรัฐบาลรัสเซียจึงไม่อนุมัติให้ดำเนินการตามที่เสนอ² ท่าทีครั้งหนึ่งของรัฐบาลรัสเซียกล่าวได้ว่านอกจากเป็นผลเนื่องมาจากการที่แผนการนี้มีลักษณะที่อยู่นอกเหนือขอบเขตหน้าที่ทางการทูตของรัฐบาลรัสเซียแล้ว ยังเป็นเพราะผลของวิกฤตการณ์ฟ้าไซคาที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลฝรั่งเศสอีกด้วย ทำให้รัฐบาลรัสเซียไม่อาจจะคาดคะเนได้ว่า การเข้าแทรกแซงในกรณีนี้จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากรัฐบาลฝรั่งเศสในลักษณะใด

แต่แม้ว่าจะไม่ได้รับคำสั่งอนุมัติจากรัฐบาลของตนให้ดำเนินการอย่างเป็นทางการ นายโอลารอฟสกีก็หาได้ละความพยายามที่จะให้แผนการของตนบรรลุผลไม่ ดูเหมือนนายโอลารอฟสกีจะเกรงว่าสถานการณ์อันตึงเครียดอันเกิดจากท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่จะส่งกองทหารมาเพิ่มเติมในภูมิภาคนี้อาจทำให้ปัญหาการเจรจาระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยบานปลายออกไปอีก ซึ่งจะกระทบกระเทือนถึงอิทธิพลทางการเมืองของรัสเซียในประเทศไทยและทำให้แผนการแสวงหาผลประโยชน์ในภูมิภาคนี้ของรัสเซียต้องล้มเหลวลงไปด้วย ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2441) นายโอลารอฟสกีจึงได้เข้าเฝ้า

¹PKD...II, "Document No. 76: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about clashes at the Franco-Siamese border, No. 64, dated Bangkok, 18(30) December 1898," p. 172.

²PKD...II, footnote No. 222, p. 435.

กรมหลวงเทวะวงศวโรปการและทูตเสนาความคิดที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบา
 ไทยและรัฐบาอินโดจีนฝรั่งเศส ทวยการแลกเปลี่ยนการเยี่ยมเยือนระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับ
 สูงของรัฐบาทั้งสอง ทั้งนี้โดยที่รัฐบาไทยเป็นฝ่ายส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่พร้อมผู้ติดตามเดิน
 ทางไปไซงอนอย่างเป็นทางการ และเชิญผู้วาระการทั่วไปของอินโดจีนฝรั่งเศสเดินทางมา
 เยี่ยมเยือนประเทศไทยเป็นการตอบแทน ในรายงานที่มีไปยังกระทรวงการต่างประเทศ
 รัสเซีย นายโอลารอฟสกีกล่าวว่า กรมหลวงเทวะวงศวโรปการทรงเห็นด้วยกับแผนการของ
 ตนและภายหลังต่อมาพระองค์ก็ได้แจ้งแก่นายโอลารอฟสกีว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบและอนุมัติแผนการนี้ ดังนั้นนายโอลารอฟสกีจึงได้ดำเนินการทาบตาม
 อุปทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยโดยทันที ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่านายคูเมอร์ไม่ขัดข้อง¹

รายงานของนายโอลารอฟสกีในส่วนที่เกี่ยวกับท่าทีของรัฐบาไทยที่มีต่อแผนการนี้
 ดูเหมือนจะคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปมาก เพราะในขณะนั้นนายโอลารอฟสกีรายงาน
 ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วยกับตนนั้น แผนการที่จะให้เชิญ
 นายคูเมอร์มาเยือนประเทศไทยยังคงเป็นเพียง "ข่าวลือ" สำหรับพระองค์เท่านั้น และ
 พระองค์ก็ยังได้แสดงความสงสัยอีกด้วยว่า การมาเยือนของนายคูเมอร์อาจมีผลไปในทางที่
 เป็นโทษต่อประเทศไทย ดังที่พระองค์ได้ทรงไว้ในลายพระราชหัตถเลขาถึงพระยารวิสุทธร-
 สุนทรศักดิ์ อรรคราชทูตไทยที่กรุงลอนดอนว่า "ผลแห่งการลือว่าเคาเวอนเนอร์ [governor
 หรือผู้วาระการ] ลิงคโปร์จะมา [กรุงเทพฯ] นี้ มีข่าวลือราย ๆ ว่า มงซิเออคูเมอร์
 เคาเวอนเนอร์เยเนอราลไซงอนจะมาบ้าง ถ้าอังกฤษเข้ามาตอกไปได้เท่าใด ฝรั่งเศสคง

¹PKD...II, "Document No. 77: Dispatch from A.E. Olarovsky
 to M.N. Muravev about an exchange of visits in order to settle
 disputes at the Franco-Siamese border, No. 2, dated Bangkok,
 18(30) January, 1899," pp. 173-4.

เข้ามาเอาไปไต่ถามเท่าที่เท่า" ¹ ในขณะที่เกี่ยวกับกรมหลวงเทวะวงศโรปกการเองก็ไม่ได้ทรงเห็นด้วยกับแผนการดังกล่าวทั้งหมด โดยเฉพาะ "ในการที่จะแต่งคนออกไปซื้อเชิญคอเวอนเนอกอน ไม่เคยเห็นมีอย่างนอกจากเมืองฉวน เมืองเซมร ทำกับคอเวอนเนอฝรั่งเศส" ² ซึ่งทำให้พระองค์คิดว่า การส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกไปเช่นนั้นอาจดูดีความเป็นนัยว่ารัฐบาลไทยขอเข้าเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส นอกไปจากนั้นยังมีปัญหาสำคัญอีกหลายปัญหาที่รัฐบาลไทยจำต้องพิจารณาก่อนที่จะทำการตัดสินใจใด ๆ ที่เกี่ยวกับแผนการนี้

ประการแรก รัฐบาลไทยเกรงว่าการเชิญนายคูแมร์มาประเทศไทยครั้งนี้อาจทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเข้าใจผิดว่ารัฐบาลไทยต้องการให้ย้ายการเจรจาที่ขณะนั้นกำลังดำเนินอยู่ที่กรุงปารีสระหว่างอรรคราชทูตไทยและรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสให้กลับมาดำเนินการที่กรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง ทั้งที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลไทยเป็นผู้เสนอให้เปิดการเจรจาชั้นที่กรุงปารีสเอง ความเข้าใจผิดดังกล่าวจะสร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสและจะถูกกล่าวหาว่ารัฐบาลไทยมีเจตนาจะถ่วงเวลาการเจรจาออกไปอีก

ประการที่สอง รัฐบาลไทยไม่แน่ใจว่ารัฐบาลอังกฤษจะมีปฏิกิริยาอย่างไรต่อการเชิญนายคูแมร์มาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการครั้งนี้ รัฐบาลอังกฤษอาจจะแวงได้ว่าการมาเยือนครั้งนี้อาจมีผลให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสตกลงทำสัญญาฉบับอย่างใดอย่างหนึ่งที่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอิทธิพลทางการเมืองของตนในทวีปภูมิภาคนี้

ประการที่สาม รัฐบาลไทยเกรงว่าการมาเยือนครั้งนี้อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากคนในบังคับของฝรั่งเศสที่ถูกยุบให้ทำการกระด้างกระเดื่องต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของ

¹ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี... "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," กรุงเทพฯ, 23 มกราคม ร.ศ. 117, หน้า 302.

² กจข., ร.5 ค.12 ค./5, "กรมหลวงเทวะวงศกรวยบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ," กรุงเทพฯ, 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 117.

รัฐบาลไทยเพื่อสร้างสถานการณ์ ปฏิบัติภารกิจกล่าวอาจทำให้ปัญหาข้อขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นอีก¹

ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า คงจะเป็นไปไม่ได้ที่รัฐบาลไทยจะให้ความเห็นชอบกับแผนการของนาย โอลารอฟสกี โดยที่ยังไม่ได้พิจารณาปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง ดังนั้น การดำเนินการที่เกี่ยวกับการทาบทามรัฐบาลฝรั่งเศสและนายคูแมร์จึงเป็นการดำเนินการโดยผลการของนาย โอลารอฟสกี ซึ่งอาจมีเจตนาที่จะใช้ค่าตอบแทนของรัฐบาลฝรั่งเศสบีบบังคับให้รัฐบาลไทยเห็นด้วยกับแผนการของตน เพราะหลังจากที่นาย โอลารอฟสกีผิดหวังจากการที่จะให้กรมหลวงเทวะวงศโรปกการยอมรับว่า รัฐบาลไทยได้เคยตกลงเห็นชอบกับแผนการนี้และให้รัฐบาลไทยยอมรับการทาบทามรัฐบาลฝรั่งเศสที่ตนได้ดำเนินการไปแล้ว นาย โอลารอฟสกีก็ได้พยายามที่จะขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่างที่พระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรการคล้องช้างที่อยุธยา (การคล้องช้างที่เป็นพระราชพิธีใหญ่ที่สุดเป็นครั้งสุดท้ายในสมัยรัตนโกสินทร์) ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2441) และด้วยความสนับสนุนจากกรมหมื่นปราบปรปักษ์ ฦบัญชาการทหารเรือ และกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีว่าการมหาดไทย ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จำต้องคัดลिनพระทัยยอมรับแผนการดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่ว่า

เมื่อเขา [นายคูแมร์] แสดงความประสงค์ที่จะมาเช่นนั้นแล้ว เราจะบอกตรง ๆ ไม่ใ้หมาดๆ จะบิคเหมือนไปโดยฉุฉักถูกลงให้ ขาจนจืดไปเอง ก็เหนวจะเป้นที่ขาดหมางในใจแก่กัน ถ้าการ บาดุหมางเกิดขึ้น ม.คูแมร์เป้นผู้มีอำนาจอยู่ชางเมืองตวน อาจ จะก่อให้เกิดเป้นขอขาดหมางในระหว่างเรากับฝรั่งเศสเมื่อใดก็ ทำได้²

¹ กจช., ร.5 ค.12 ค./5, "พระราชหัตถเลขา ถึง กรมหลวงเทวะวงศฯ," บางปะอิน, 2 มีนาคม ร.ศ.117.

² เพิ่งอ้าง.

แต่ทั้งนี้รัฐบาลไทยก็ยอมรับโดยมีเงื่อนไขว่า นายโอลาโรฟสกีจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบแผนการดังกล่าวนี้ด้วย และจะต้องหาทางป้องกันการรุกรานของคนในบังคับของฝรั่งเศสก่อปฏิกริยาใด ๆ ในระหว่างที่นายคูแมร์เดินทางมาประเทศไทย เงื่อนไขทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในบันทึกลับ (Confidential Memorandum) ที่กรมหลวงเทวะวงศโรปกามทรงมีถึงนายโอลาโรฟสกีลงวันที่ 5 มีนาคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2441)¹

ในวันที่ 14 มีนาคมของปีนั้นเอง พระยาศรีสุทโธป ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยก็ได้เดินทางไปถึงไซ่ง่อนพร้อมด้วยเรือ "มูรซาวลิต" เรือปืนของกองทัพเรือไทย การไปเยือนครั้งนี้นับว่ารัฐบาลไทยประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสไม่เพียงแต่ให้การต้อนรับผู้แทนของรัฐบาลไทยด้วยเกียรติยศอย่างสูงเท่านั้น แต่นายคูแมร์ยังได้มีคำสั่งทางโทรเลขไปยังเจ้าหน้าที่อาณาอินโดจีนทางชายแดนด้านที่ติดต่อกับประเทศไทยให้ยุติการกระทำที่จะกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสอง² ท่าทีของนายคูแมร์ทำให้รัฐบาลไทยเกิดความหวังที่จะยุติข้อพิพาทและอยู่ร่วมกันโดยสันติกับรัฐบาลฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นอีกอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ดี ในขณะที่เดียวกันท่าทีที่เปลี่ยนแปลงของฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้เพิ่มความระแวงให้แก่รัฐบาลอังกฤษในส่วนที่เกี่ยวกับการที่นายคูแมร์จะเดินทางมาเยือนประเทศไทย

¹ดูบันทึกลับฉบับนี้ได้ใน กจช., ร.5 ต. 12/5, "กรมหลวงเทวะวงศฯ กราบ บังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ," กรุงเทพฯ, 5 มีนาคม ร.ศ. 117 และ PKD...II, "Document No. 78: Confidential Memorandum from Prince Devawongse to A.E. Olarovsky concerning the programme for the reception of the Governor-General of Indochina, P. Doumer, dated Bangkok, 21 February (5 March) 1899," pp. 174-5.

²FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 6, Tel., P., Bangkok: March, 20, 1899.

ก่อนหน้านั้นนายเกรวิลด์ (Greville) อัครราชทูตอังกฤษที่กรุงเทพฯ เองก็ไม่เชื่อว่าการเดินทางมาเยือนของนายคูแมร์จะเป็นเพียง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐบาลทั้งสองเท่านั้น¹ ท่าทีใหม่ของรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสจึงทำให้นายเกรวิลด์เกรงว่าควยอิทธิพลทางการเมืองของนายโอลารอฟสกี การเดินทางมาเยือนครั้งนี้อาจมีผลให้รัฐบาลฝรั่งเศสได้รับสิทธิพิเศษและผลประโยชน์จากรัฐบาลไทย และรัฐบาลไทยอาจจะโอนเอียงไปฝักใฝ่หรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศสเสียก็ได้ ดังนั้นนายเกรวิลด์จึงเสนอให้รัฐบาลอังกฤษส่งเรือรบเข้ามาในน่านน้ำไทยในระหว่างที่นายคูแมร์เดินทางมาประเทศไทย เพื่อแสดงให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่า "แม้รัฐบาลอังกฤษจะยินดีกับการที่รัฐบาลทั้งสองพยายามประสานความเข้าใจอันดีระหว่างกัน แต่รัฐบาลอังกฤษก็ยังยืนยันที่จะรักษาความเป็นหนึ่งของตนในประเทศไทยไว้"² นอกจากนั้นนายเกรวิลด์ยังได้แจ้งต่อรัฐบาลไทยอีกด้วยว่า รัฐบาลอังกฤษไม่คัดค้านการที่รัฐบาลไทยจะตกลงจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการเพิ่มขึ้น ถ้าหากว่าได้รับการขอร้องจากนายคูแมร์เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสองดีขึ้น แต่ทั้งนี้รัฐบาลไทยจะต้องไม่รับเข้าไว้ทำหน้าที่ทางด้านการตำรวจ การคลัง การสำรวจและการป่าไม้ ซึ่งชาวอังกฤษทำหน้าที่ทางค่านี้อยู่³ ปฏิกริยาของนายเกรวิลด์ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของนายโอลารอฟสกีครั้งนี้มีที่ท้าวจะประสบความสำเร็จในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศส

ในวันที่ 16 เมษายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) นายคูแมร์ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ การคาดคะเนของนายเกรวิลด์นับได้ว่าถูกต้อง เพราะนอกจากการเดินทางมา

¹FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 15, Conf., Bangkok: March 12, 1899.

²FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 7, Conf., Tel., P., Bangkok: March 23, 1899.

³FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 33, Conf., Bangkok: March 29, 1899.

เยือนครั้งนี้จะเกิดผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้งสองแล้ว นายโอดารอฟสกีก็ได้พยายามผลักดันให้มีการเจรจาปรึกษาเป็นการลับระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนายคูแมร์หลายทอดหลายครั้งเกี่ยวกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งทั้งหมดระหว่างรัฐบาลทั้งสอง นายโอดารอฟสกีได้เสนอเงื่อนไขโดยรัฐบาลไทยจะโอนสิทธิการครอบครองเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส และรัฐบาลฝรั่งเศสจะยอมลดหย่อนให้แก่รัฐบาลไทยในประเด็นอื่น ๆ เป็นการตอบแทน¹ ข้อเสนอดังกล่าวเป็นความคิดของนายโอดารอฟสกีที่จะทาบตามรัฐบาลไทยให้ยอมรับมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) ซึ่งเขาเห็นว่าดินแดนส่วนนั้นของประเทศไทยจะต้องตกไปเป็นของฝรั่งเศสไม่ช้าก็เร็ว เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสคงจะหาทางเรียกร้องและมีบังคับเอาจากประเทศไทยให้ได้² แต่ครั้งนั้นรัฐบาลรัสเซียคงไม่ได้มีคำสั่งอนุมัติให้นายโอดารอฟสกีดำเนินการทาบตามความคิดนี้ต่อรัฐบาลไทย ดังนั้นนายโอดารอฟสกีจึงได้ถือโอกาสที่นายคูแมร์เดินทางมาเยือนครั้งนี้และการที่รัฐบาลไทยมีท่าทีกระตือรือร้นนี้เสนอความคิดดังกล่าว

ข้อเสนอของนายโอดารอฟสกีที่จะให้รัฐบาลไทยโอนสิทธิการครอบครองดินแดนที่รัฐบาลไทยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยมาเป็นเวลานานให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสเป็นการขัดกับเจตนาเดิมของรัฐบาลไทยอย่างเห็นได้ชัด แต่ทว่าหากการเจรจาที่ดำเนินอยู่ที่กรุงปารีสในขณะนั้นไม่มีผลคืบหน้าในทางที่ดี และรัฐบาลไทยก็มีความปรารถนาที่จะให้ปัญหาข้อขัดแย้งในเรื่องสนธิสัญญาและอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ยุติลงโดยเร็วที่สุด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงจำต้องตัดสินใจขอยอมรับข้อเสนอ

¹ กจข., ร.5 ต.12 ค./6, "Memorandum of Private Interview Between King Chulalongkorn and M. Doumer," Bangkok: April 21, 1899.

² PKD...II, "Document No. 70: Dispatch sent by A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about French claims to Luang Prabang province, No. 48, dated Bangkok, 26 June (8 July) 1898," pp. 164-5.

ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันนายคูแมร์ก็ได้เสนอเงื่อนไขที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะปฏิบัติเป็นการ
ตอบแทน ซึ่งนายคูแมร์จะได้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงปารีสพิจารณาให้ความเห็นชอบ
เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานสำหรับการเจรจาระหว่างรัฐบาลทั้งสองที่กำลังดำเนินการอยู่ที่กรุงปารีส
โดยได้วางหลักการกว้าง ๆ ไว้ดังนี้

1. รัฐบาลฝรั่งเศสจะทำการสำรวจบัญชีรายชื่อคนในบังคับของคนที่อาศัยอยู่ใน
ประเทศไทยใหม่ และจะกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับสิทธิการเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศส
ให้เคร่งครัดกว่าเดิมและเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทย แต่รัฐบาลไทยจะต้องยอมรับบัญชี
รายชื่อที่ทำขึ้นใหม่นั้น

2. รัฐบาลฝรั่งเศสรับรองสิทธิทางการปกครองในเขต 25 กิโลเมตรของไทย
โดยสมบูรณ์ แต่ทั้งนี้รัฐบาลไทยจะต้องไม่สร้างค่ายทหารหรือป้อมปืนในบริเวณดังกล่าว

3. รัฐบาลฝรั่งเศสจะถอนกำลังยึดครองออกจากจันทบุรี แต่รัฐบาลไทยจะต้อง
จ้างนายทหารฝรั่งเศส เข้าเป็นผู้ฝึกสอนกองทหารไทยที่ประจำอยู่ที่จันทบุรี

เงื่อนไขประการสุดท้ายของนายคูแมร์ข้างต้นดูเหมือนว่าจะทำให้พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกรงว่ารัฐบาลอังกฤษอาจไม่พอใจการจ้างนายทหารฝรั่งเศส
เข้ามาประจำอยู่ในกองทัพไทย ซึ่งจะทำให้เป็นชนวนของปัญหายุ่งยากทางการเมืองในภาย
หลัง ดังนั้นพระองค์จึงได้พยายามขอให้มีการแลกเปลี่ยนเงื่อนไขนี้กับการที่รัฐบาลไทยจะ
จ้างครูและวิศวกรชาวฝรั่งเศสเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงนครบาล
ตามลำดับ โดยที่พระองค์ทรงขอให้รัฐบาลรัสเซียสนับสนุนประเด็นนี้ของรัฐบาลไทยอีกครั้ง
หนึ่ง¹ ในขณะที่เดียวกันพระองค์ก็ได้ทบทวนความเห็นของรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับแผนการ

¹ PKD...II, "Document No. 81: Dispatch from A.E. Olarovsky
to M.N. Muravev about the terms and conditions of the Franco-
Siamese agreement, No. 10, dated Bangkok, 13(25) April, 1899,"
pp. 181-2 and FOCP/XI, "Greville-Lord Salisbury," No. 9, Conf.,
Tel., P., Bangkok: April 21, 1899.

ที่จะให้มีการประกบเรือรบภาพและเอกราชของประเทศไทยทั้งหมดโดยมหาอำนาจสี่ชาติ คือ อังกฤษ รัสเซีย ฝรั่งเศส และเยอรมนี เพราะพระองค์ทรงเชื่อว่าการประกบกันดังกล่าวจะทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสหมดหนทางที่จะหลีกเลี่ยงการถอนกำลังยึดครองออกจากจีนบุรีโดยอ้างว่าเอกราชของประเทศไทยยังไม่มั่นคง อันจะกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของอาณานิคมของตนในอินโดจีน¹

ความสำเร็จจากการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลอาณานิคมอินโดจีนฝรั่งเศส และรัฐบาลไทยและความตกลงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนายคูเมอร์ ใ้ทำให้ นายโธลารอฟสกีมองเห็นหนทางที่จะยุติปัญหาระหว่างรัฐบาลทั้งสองได้ ดังนั้นนายโธลารอฟสกีจึงได้พยายามอีกครั้งหนึ่งที่จะให้รัฐบาลไทยหาทางให้รัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมย้ายการเจรจาจากกรุงปารีสกลับมาที่กรุงเทพฯ โดยเสนอให้มีการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยและนายคูเมอร์แทน² แต่ความพยายามของนายโธลารอฟสกีก็ไม่เป็นผล เพราะการเดินทางมาเยือนประเทศไทยและข้อตกลงที่นายคูเมอร์ได้ให้ไว้ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเดือนเมษายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) นั้นในระยะแรกมีผลดีต่อการเจรจาที่กำลังดำเนินอยู่ที่กรุงปารีสอย่างเห็นได้ชัด การเจรจาที่ก่อนหน้านี้เล็กน้อยมีที่ท่าว่าเลวลง ค่อย ๆ คลี่คลายไปในทางที่ดี รัฐบาลฝรั่งเศสได้ถอนนายเคอเฟรองส์อรรถราชทูตของตนที่กรุงเทพฯ ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่กรุงปารีสและรับหน้าที่การเจรจากับผู้แทนของรัฐบาลไทยเป็นการชั่วคราวอยู่นั้นออก และนายเคลคัสเซ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศก็ได้ทำหน้าที่ในการเจรจาต่อไปพร้อมกับมีท่าทีที่จะยินยอมตกลงใน

¹ กจช., ร.5 ต.11 ก./68, "King Chulalongkorn-Phya Visuddhi (London)," Bangkok: April 23, 1899 และ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี... "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," กรุงเทพฯ, 25 เมษายน ร.ศ. 118, หน้า 328-9.

² กบส. กต., 4/1, "กรมหลวงเทเวศร์วงศ์ ถึง พระยาสุริยานุวัตร," ที่ 58/5701, กรุงเทพฯ, 24 สิงหาคม ร.ศ. 118.

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับของฝรั่งเศสตามที่นายคูแมร์ไคเสนอไว้¹ ความล้มเหลวของ นายโอดารอฟสกีในครั้งนี้ยังเป็นเพราะในขณะนั้นรัฐบาลไทยคลายความเชื่อถือในตัวนาย โอดารอฟสกีลงไปมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากพฤติการณ์การวิวาทของนายโอดารอฟสกีที่มีต่อกรมหลวงเทวะวงศวิโรภการในระหว่างการสอบสวนกรณีที่นายโคซที่ปรึกษากฎหมายของรัฐบาลไทยผู้หนึ่งถูกกล่าวหาว่าหมิ่นประมาทประเทศรัสเซีย ซึ่งจะกล่าวถึงในบทความต่อไป แต่อย่างไรก็ดี การเจรจาที่กรุงปารีสก็ต้องหยุดชะงักลงอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ด้วยผลจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในคณะรัฐมนตรีของฝรั่งเศสที่ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสต้องตัดสินใจย้ายการเจรจากับ รัฐบาลไทยมาดำเนินการต่อไปในกรุงเทพฯ

การที่การเจรจาที่กรุงปารีสหยุดชะงักลงและกำหนดให้เปิดการเจรจาขึ้นใหม่ที่ กรุงเทพฯ นั้นได้ทำให้ความหวังของรัฐบาลไทยที่จะสามารถยุติข้อขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศส ได้ตามบรรทัดฐานของหลักการที่ตกลงกันไว้กับนายคูแมร์ไคเลือนลางลงไปมาก เพราะรัฐบาล ฝรั่งเศสได้ยืนยันท่าทีเดิมของตนอีกครั้งหนึ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของคนในบังคับ โดย ยืนยันเงื่อนไขให้รัฐบาลไทยรับรองบัญชีรายนามคนในบังคับที่ได้ลงทะเบียนกับเจ้าหน้าที่ของ รัฐบาลฝรั่งเศสไว้แล้ว ก่อนที่จะยอมเจรจากันในปัญหาอื่น ๆ อันเป็นเงื่อนไขเดียวกับที่นาย เคอพรองส์เคยเสนอในการเจรจาที่กรุงเทพฯ ครึ่งก่อน² นอกจากนี้ในการเจรจาที่จะมี ขึ้นที่กรุงเทพฯ ครึ่งใหม่นี้ รัฐบาลฝรั่งเศสยังได้มอบหมายให้อยู่ในหน้าที่ของนายเคอพรองส์ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากท่าทีครึ่งก่อน ๆ ของนายเคอพรองส์แล้ว รัฐบาลไทยก็มีเหตุผลพอที่จะวิตก ได้ว่าการเจรจากองยากที่จะตกลงกันได้ด้วยดี และนายเคอพรองส์คงจะไม่ยอมรับที่จะเจรจา

¹พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี... "พระราชหัตถเลขา ถึง พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์," กรุงเทพฯ, 25 เมษายน ร.ศ. 118, หน้า 329-30.

²กจข., ร.5 ค.7/102, "King Chulalongkorn-Tsar Nicholas II," Bangkok: Aug. 24, 1899.

กันตามข้อตกลงอย่างไม่เป็นทางการของนายคูแมร์¹

ความวิตกของรัฐบาลไทยข้างต้นก็ทำให้ฐานะของนายโอลารอฟสกีในประเทศไทย ตกต่ำลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าโดยทั่วไปในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะยังคงหวังประโยชน์ที่จะได้รับจากความช่วยเหลือของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และรัฐบาลรัสเซีย ในโทรเลขที่มีไปยังกระทรวงการต่างประเทศของตน ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) นายโอลารอฟสกีก็ได้ออมรับว่า

การเลื่อนการเจรจาที่กรุงปารีสออกไปได้กลายเป็นข้ออ้างที่นายโรแลง บัคแมงส์ [เจ้าพระยาอภัยราชา] ผู้ซึ่งเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อรัฐบาลของเราและของรัฐบาลฝรั่งเศส รวมทั้งกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลอังกฤษ [ในคณะรัฐบาลไทย] ใช้สนับสนุนความพยายามที่จะทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหมดความไว้วางใจในตัวข้าพเจ้า²

แต่นายโอลารอฟสกีก็ยังคงมีความเชื่อมั่นว่า ตัวเขาเองในฐานะที่เป็นผู้เดียวที่สามารถทำหน้าที่เป็นคนกลาง ระหว่างทั้งสองฝ่ายจะมีความหมายต่อรัฐบาลไทยเป็นอย่างมากในเมื่อการเจรจาระหว่างผู้แทนของรัฐบาลไทยและนายเคอพรองส์เริ่มขึ้น ดังนั้นนายโอลารอฟสกีจึงขอให้รัฐบาลรัสเซียมีคำสั่งแสดงความเห็นชอบกับการดำเนินงานของตนในกรุงเทพฯ เพื่อว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้วางพระทัยในตัวของเขาได้อย่างเต็มที่³

ท่าทีของรัฐบาลรัสเซียต่อคำขอของนายโอลารอฟสกีไม่เป็นที่ปรากฏ แต่ในระหว่างการเจรจาที่กรุงเทพฯ ภายหลังที่นายเคอพรองส์เดินทางมาถึงในตอนปลายเดือนกันยายน ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) นั้น บทบาทของนายโอลารอฟสกีก็ได้ลดลงแต่อย่างใดไม่

¹ PKD...II, "Document No. 83: Dispatch from A.E. Olarovsky to M.N. Muravev about the Policy of European powers in Siam, No. 16, dated Bangkok, 20 July (1 August) 1899," p. 184.

² อ้างไว้ใน PKD...II, footnote No. 231, p. 435.

³ PKD...II, "Document No. 83:....," p. 185.

ความขัดแย้งในประเด็นที่เกี่ยวกับเงื่อนไขเบื้องต้นของนายเคอพรองส์ทำให้รัฐบาลไทยไม่อาจปฏิเสธการเข้าเกี่ยวข้องของนายโอลารอฟสกีได้ และยินยอมพิจารณาข้อเสนอเพื่อไกล่เกลี่ยของนายโอลารอฟสกีที่แนะนำให้รัฐบาลไทยมอบสัมปทานแก่บริษัทชาวฝรั่งเศสในงานค้ำที่เกี่ยวกับการประปาและการสุขาภิบาลของกรุงเทพฯ ซึ่งนายโอลารอฟสกีเชื่อมั่นว่าจะทำให้นายเคอพรองส์ยินยอมลดหย่อนเงื่อนไขเบื้องต้นที่ตั้งไว้¹ ในขณะเดียวกันเมื่อการเจรจาที่กรุงเทพฯ ต้องหยุดชะงักลง เป็นการชั่วคราวอีกครั้งหนึ่งในตอนปลายเดือนตุลาคม ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) อันเนื่องมาจากการที่นายเคอพรองส์ไม่ยอมตกลงในเรื่องการถอนกำลังยี่ตกรองออกจากจันทบุรีนั้น รัฐบาลไทยก็ได้ดำเนินการขอร้องให้รัฐบาลรัสเซียเข้าช่วยสนับสนุนประเด็นดังกล่าวต่อรัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงปารีสโดยทันที² การขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลรัสเซียครั้งนี้นักกล่าวได้ว่าได้ผลอย่างเห็นได้ชัด เพราะภายหลังจากไม่นานการเจรจาที่กรุงเทพฯ ก็ได้เริ่มขึ้นใหม่ และนายเคอพรองส์ก็ได้ยินยอมที่จะพิจารณาการคืนเมืองจันทบุรีให้แก่รัฐบาลไทย ซึ่งดูเหมือนว่าปัญหาต่าง ๆ ไกล่ที่จะตกลงกันได้เป็นอย่างดีเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย แม้ว่าจะยังตกลงกันไม่ได้ในรายละเอียดของปัญหาบางปัญหา³ อย่างไรก็ตาม โดยที่ไม่เป็นที่คาดหมายของรัฐบาลไทยมาก่อน ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1900 (พ.ศ. 2442) รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้มีคำสั่งให้นายเคอพรองส์ อรรถราชทูตของตน

¹FO. 69/197, "Greville-Lord Salisbury," No. 93, Conf.,
Bangkok: Oct. 13, 1899.

²PKD...II, "Document No. 87: Secret cable from A.E.
Olarovsky to M.N. Muravev about the Franco-Siamese negotiations,
dated Bangkok, 15(27) October, 1899," pp. 190-1.

³PKD...II, "Document No. 89: Secret cable from A.E.
Olarovsky to M.N. Muravev about the Franco-Siamese negotiations,
dated Bangkok, 18(30) January, 1900," p. 191.

ระงับการเจรจาลงชั่วคราว โดยไม่มีกำหนดและไม่แจ้ง เหตุผลที่แน่ชัด ทั้งที่ในขณะนั้นได้มีการ
เสนอร่างอนุสัญญาที่จะ เป็นการยุติข้อขัดแย้งทั้งหมดต่อกันแล้ว

การระงับการเจรจาลงชั่วคราว โดยไม่ให้เหตุผลในขณะที่ปัญหาต่าง ๆ กำลังจะ
เป็นที่ตกลงกันได้ นั้นได้สร้างความสงสัยให้แก่รัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่งว่า รัฐบาลฝรั่งเศสไม่
มีความปรารถนาอย่างแท้จริงในการที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลทั้งสอง
การปล่อยให้ปัญหาข้อขัดแย้งดังกล่าวยืดเยื้อออกไป ในขณะที่สถานการณ์ทางการเมืองระหว่าง
ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังตึงเครียดอยู่นั้น ย่อมไม่เป็นผลดีต่อฐานะของประเทศ
ไทยด้วยประการทั้งปวง จะเห็นได้ว่าภายหลังจากที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้สั่งให้ระงับการเจรจา
ที่กรุงเทพฯ ในเดือนกุมภาพันธ์นั้นแล้ว รัฐบาลไทยก็ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะให้รัฐบาล
ฝรั่งเศสเปิดการเจรจากันต่อตามหลักการสำคัญ ๆ ที่ได้ตกลงกันไปแล้วกับนายเคอพรองส์
และรวมทั้งด้วยการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีลายพระราชหัตถเลขา
ถวายพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 แห่งรัสเซียในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1900 (พ.ศ. 2443)
เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือประเทศไทยในกรณีนี้อีกต่อไป¹
ในขณะเดียวกัน นายแอนดรูว์ กัลมีกอฟ (Andrew Kalmykov) อุปทูตรัสเซียที่กรุงเทพฯ
ผู้ทำหน้าที่แทนนายโอลารอฟสกีระหว่างที่นายโอลารอฟสกีเดินทางกลับไปราชการที่ประเทศ
รัสเซีย ก็ได้พยายามที่จะทำให้เกิดการเจรจาระหว่างผู้แทนของรัฐบาลทั้งสอง เริ่มขึ้นใหม่โดย
เร็วที่สุด แผนการของนายกัลมีกอฟที่เสนอให้รัฐบาลไทยโอนเมืองพระตะบองให้แก่รัฐบาล
ฝรั่งเศส เพื่อแลกกับการที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะคืนเมืองจันทบุรีให้แก่รัฐบาลไทย เป็นที่ยอมรับ
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการสนับสนุนของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ
แต่ดูเหมือนว่ารัฐบาลฝรั่งเศสไม่มีความสนใจต่อแผนการที่จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งของนาย-

¹ PKD...II, "Document No. 92: Letter from Chulalongkorn to
Nicolas II about the disagreements between France and Siam, dated
Bangkok, 11(24) July 1900," pp. 193-4. คุรายละเอียดของพระราชหัตถเลขา
ฉบับนี้ในภาคผนวก ง.

กัลมีกอฟนี่ แม้ว่านายคูแมร์ผู้ราชกรท้าวไปของอินโดจีนฝรั่งเศสจะเห็นชอบกับที่นายกัลมีกอฟได้ทาบตามไว้¹ รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้ตอบสนองท่าทีของรัฐบาลไทยจนกระทั่งในเดือนกันยายน ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) รัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้ส่งนายโกลบูเกาสกี (Klobukowsky) อรรถราชทูตประจำประเทศไทยคนใหม่เป็นผู้เข้ามาทำการเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ การเจรจาที่เริ่มขึ้นใหม่ในตอนปลายปี ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) ได้นำนายโปลารอฟสกีกลับมาเข้ามามีบทบาทสำคัญอีกครั้งหนึ่ง อันที่จริงก่อนหน้านั้นในระหว่างที่เดินทางกลับไปประเทศรัสเซียในปี ค.ศ. 1900 (พ.ศ. 2443) นายโปลารอฟสกีเองก็ได้พยายามหาโอกาสพบนายคูแมร์ที่ไซ่งอนและนายเคลคัสเซ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสที่กรุงปารีส เพื่อหารือปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเจรจาระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย คังนั้นเวลาปีเศษที่การเจรจาต้องถูกระงับไปนั้นจึงเป็นการเพิ่มความสนใจและความกระตือรือร้นให้แก่ นายโปลารอฟสกีที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในการเจรจากับหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยมากกว่าครั้งก่อน ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อปรากฏว่านายคูแมร์ซึ่งนายโปลารอฟสกีมีความสนิทสนมเป็นอย่างดีแม้แต่การเดินทางมาเยือนประเทศไทยในปี ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) เป็นผู้มีอิทธิพลและบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังของนายโกลบูเกาสกีผู้ทำหน้าที่เจรจาในนามของรัฐบาลฝรั่งเศสคนใหม่ แต่นายโปลารอฟสกีเองก็ดูเหมือนจะตระหนักดีว่า ความเชื่อถือที่รัฐบาลไทยเคยให้กับตนนั้นลดลงไปมากภายหลังจากที่ขอตกลงที่ทำไว้กับนายคูแมร์ต้องล้มเหลว นายโปลารอฟสกีจึงได้พยายามทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่า เขาเป็นที่ไว้วางใจของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสมากเพียงไร ด้วยการจัดงานต้อนรับนายโกลบูเกาสกีในทันทีที่ฝ่ายหลังเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ และหลังจากนั้นนายโปลารอฟสกีก็ได้เดินทางไปไซ่งอน²

¹Kalmykow, *op. cit.*, pp. 132-4.

²FO. 69/217, "Archer (British Minister in Bangkok)-Lord Lansdowne (British Minister for Foreign Affairs)," No. 82, Conf., Bangkok: Sept. 26, 1901.

การเดินทางไปไซ่งอนครั้งนี้มีผลถึงการเปลี่ยนแปลงท่าทีของนายโอลารอฟสกีที่มีต่อการเจรจาระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยเป็นอย่างยิ่ง ทันทีที่เขาเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ นายโอลารอฟสกีก็ได้เปิดเผยท่าทีเป็นนัยให้รัฐบาลไทยเห็นว่า เขาสนับสนุนเงื่อนไขในการเจรจาของนายโกญญูเกาสกี และรัฐบาลไทยควรจะรีบตกลงตามเงื่อนไขนั้นเพื่อรวบรัดให้การเจรจาลุล่วงโดยเร็วที่สุด นอกจากนั้นนายโอลารอฟสกียังได้เปิดเผยอีกว่า นายโกญญูเกาสกีได้มีโทรเลขไปถึงรัฐบาลฝรั่งเศสให้กราบทูลขอพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ให้มีคำสั่งเป็นทางการให้นายโอลารอฟสกีทำหน้าที่ร่วมกับผู้แทนของรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยในการเจรจากรังนี้¹ แต่ว่าการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยและนายโกญญูเกาสกีที่เริ่มขึ้นในเดือนตุลาคมก็ได้ดำเนินไปในลักษณะเกี่ยวกับการเจรจาในครั้งก่อน ๆ นายโกญญูเกาสกีได้เสนอเงื่อนไขใหม่เป็นการเพิ่มเติม ซึ่งให้รัฐบาลไทยยอมรับว่าจะไม่ให้สัมปทานหรือสิทธิพิเศษใด ๆ แก่ชาวต่างชาติอื่น ๆ นอกไปจากชาวฝรั่งเศสในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนฝั่งขวา อันเป็นบริเวณที่รัฐบาลฝรั่งเศสอ้างว่าเป็นเขตอิทธิพล (sphere of influence) ของตนตามที่มีระบุไว้ในปฏิญญาระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลฝรั่งเศสฉบับปี ค.ศ. 1896 (พ.ศ. 2438) นอกจากนั้นรัฐบาลไทยจะต้องไม่จ้างชาวต่างชาติอื่น ๆ เข้ารับราชการประจำอยู่ในเขต 25 กิโลเมตรที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เงื่อนไขใหม่ของนายโกญญูเกาสกีข้างต้นนับเป็นการบีบบังคับให้รัฐบาลไทยละเมิดสิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่งมหาอำนาจชาติต่าง ๆ ใ้รับ ทั้งยังเป็นการจงใจที่จะจำกัดขอบเขตอำนาจอธิปไตยบางส่วนของรัฐบาลไทยโดยตรง รัฐบาลไทยจำต้องปฏิเสธ² ดังนั้นการเจรจากัน

¹ กจข., ร.5 ผ. 1/49, "กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ บังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ," กรุงเทพฯ, 2 ตุลาคม ร.ศ. 120.

² PKD...II, "Document No. 99: Note from the Siamese Chargé d'affaires in Russia, Phya Sridhammasan, to V.N. Lamsdorf, about Franco-Siamese relations, dated St. Petersburg, 21 December, 1901," pp. 204-5.

ครั้งใหม่จึงเริ่มขึ้นด้วยอุปรกรซึ่งดูเหมือนว่าจะยิ่งรุนแรงไปกว่าครั้งก่อน ๆ

ในขณะที่เกี่ยวกับสถานการณ์ทางบ้านชายแดนบริเวณเมืองพระตะบองก็เริ่มตั้งเครียดขึ้น การเจรจามีที่ท่าว่าจะต้องล้มเหลว ทำให้นายโอรารอฟสกีตัดสินใจส่งโทรเลขไปยังรัฐบาลของตนขอให้คำแนะนำนำผ่านตัวเขาไปถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเร่งรัดให้รัฐบาลไทยรีบตอบรับเงื่อนไขของนายโอรารอฟสกี ทั้งนี้โดยอ้างว่ารัฐบาลฝรั่งเศสมีแนวโน้มที่จะดำเนินมาตรการเด็ดขาดกับประเทศไทย โดยการพิจารณาการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตและใช้กำลังเข้ายึดครองเมืองพระตะบองและเสียมราฐ¹ โทรเลขฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าท่าทีของนายโอรารอฟสกีที่มีต่อการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงไปจากครั้งก่อน ๆ เป็นอย่างมาก ก่อนหน้านั้นนายโอรารอฟสกีไม่เคยสนับสนุนเงื่อนไขของทางฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสที่รุนแรงเกินกว่าที่รัฐบาลไทยจะยินยอมตกลงด้วยได้ แต่ในครั้งนี้นายโอรารอฟสกีไม่เพียงแสดงความคิดเห็นสนับสนุนเงื่อนไขที่นายโอรารอฟสกีตั้งไว้โดยเปิดเผยเท่านั้น แต่นายโอรารอฟสกียังได้พยายามหาทางที่จะบีบบังคับรัฐบาลไทยให้ยอมรับเงื่อนไขดังกล่าวด้วย

ท่าทีการเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้ามครั้งนี้ แน่หนอที่จะต้องเกิดผลของนายโอรารอฟสกีอยู่เบื้องหลัง การที่นายโอรารอฟสกีเดินทางไปไซ่ง่อนก่อนที่การเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยและนายโอรารอฟสกีจะเริ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ทำให้เห็นได้ชัดว่าท่าทีเปลี่ยนแปลงไปครั้งนี้ส่วนหนึ่งย่อมเป็นผลมาจากการที่นายโอรารอฟสกีได้พบปรึกษาหารือกับนายคูแมร์ที่ไซ่ง่อนมาก่อน เงื่อนไขของทางฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งนายคูแมร์มีส่วนในการกำหนดขึ้น ไม่เพียงแต่จะทำให้ข้อพิพาททางการเมืองและเศรษฐกิจของฝรั่งเศสในภูมิภาคนั้นของประเทศไทยมั่นคงขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีคามหมายต่อฐานะทางการเมืองของนายคูแมร์เป็นการส่วนตัว เพราะนายคูแมร์ในขณะนั้นกำลังวางแผนการที่จะเข้าแข่งขันรับเลือกตั้งในตำแหน่ง

¹PKD...II, "Document No. 95: Secret cable from A.E. Olarovsky to V.N. Lamsdorf about Franco-Siamese talks, dated Bangkok, 6(19) November, 1901," p. 200.

ทางการเมืองชั้นสูงของฝรั่งเศสอยู่ ดังนั้นถ้าหากว่านายคูแมร์ประสบความสำเร็จในการให้
 รัฐบาลไทยยอมรับเงื่อนไขข้างต้นได้ ความหวังในชัยชนะในการเลือกตั้งที่ฝรั่งเศสจะมี
 หนทางมากขึ้น เป็นไปได้ที่วายนายโอลารอฟสกีตกใจให้ความสนับสนุนเงื่อนไขดังกล่าวของ
 ฝรั่งเศสเพื่อช่วยเหลือนายคูแมร์ ผู้มีความคุ้นเคยกับตนเป็นอย่างดีทั้งนี้เพื่อแลกกับสัมปทาน
 เขาเกาะบางเกาะของอินโดจีนฝรั่งเศสสำหรับไว้สร้างสถานีเชื้อเพลิงของกองเรือรบรัสเซีย
 ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญเป้าหมายหนึ่งของนายโอลารอฟสกี ในขณะที่เกี่ยวกับนายโอลารอฟสกี
 ก็อาจจะมองเห็นอีกควยว่า การที่ฝรั่งเศสซึ่งเป็นพันธมิตรสำคัญของรัฐบาลรัสเซียสามารถ
 เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในประเทศไทยมากขึ้นอันเนื่องมาจากสิทธิพิเศษหรือสัมปทาน
 เหล่านั้นจะ เป็นการที่ต่อประเทศรัสเซียโดยเฉพาะผลประโยชน์ทางการค้าในอาณาบริเวณที่
 ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลโดยตรงของฝรั่งเศส นอกไปจากนั้นสิ่งที่นายโอลารอฟสกีวิตกมากที่สุด
 ในขณะนั้นก็คือ ความร่วมมือในประเทศไทย ระหว่างคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญของประเทศ
 รัสเซียในเอเชียสองชาติ คืออังกฤษ และญี่ปุ่น¹ ซึ่งทำให้มีเหตุผลพอที่จะเชื่อได้ว่า นายโอลา-
 รอฟสกีปรารถนาที่จะให้อิทธิพลทางการเมืองหรือคุลย์อำนาจในการครอบงำของรัฐบาลฝรั่งเศส
 ในประเทศไทยมั่นคงขึ้น ทั้งนี้เพื่อว่าการขัดขวางและการต่อต้านอิทธิพลทางการเมืองของ
 อังกฤษและญี่ปุ่นในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพ
 ยิ่งกว่าเดิม

ในปลายเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) นายโอลารอฟสกีได้เข้าเฝ้า
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอ้างว่าได้รับพระบรมราชโองการทางโทรเลข
 ของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ผ่านรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของรัสเซียให้มากรบบทูลว่า
 "เห็นเป็นเวลาที่จะตกลงกับฝรั่งเศสได้ ขอให้คิดอ่านตกลงกันดู"² พระบรมราชโองการ

¹ Ibid.

² กบส. กต., 44/1, (หมวดพิธีการทูต หน้ตั้งอรรถราชทูตไทยประจำต่าง
 ประเทศ ประเทศรัสเซีย กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก คักราช พ.ศ. 2442-2452 (ค.ศ.
 1899-1909)) "สำเนาพระบรมราชกระแสโต้ตอบกับราชทูตรัสเซีย เมื่อวันที่ 27

ตั้งกล่าวไม่ได้หมายความว่า รัฐบาลรัสเซียคัดลอกตามทำที่ของนายโอลารอฟสกีที่จะบีบบังคับให้รัฐบาลไทยตกลงตามเงื่อนไขของรัฐบาลฝรั่งเศสแต่อย่างใด อันที่จริงรัฐบาลรัสเซียดูเหมือนจะไม่ทราบเลยว่าเงื่อนไขใหม่ของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสครั้งนี้มีอะไรบ้าง เพราะหลังจากที่พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ได้ทอดพระเนตรเห็นโทรเลขฉบับข้างต้นของนายโอลารอฟสกีแล้ว พระองค์ก็ได้มีสั่งให้กระทรวงการต่างประเทศรัสเซียสอบถามอุปทูตฝรั่งเศสที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กโดยทันที¹ คำชี้แจงด้วยวาจาของอุปทูตฝรั่งเศสคงไม่มีเงื่อนไขของนายโกลบูลเกาสกีปรากฏอยู่ เพราะในบันทึกเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยที่อุปทูตฝรั่งเศสนำส่งให้แก่รัฐบาลรัสเซียในภายหลังนั้น อุปทูตฝรั่งเศสก็ไม่ได้เอ่ยถึงเงื่อนไข และปฏิเสธมาตรการที่นายโอลารอฟสกีอ้างถึงไว้ในโทรเลขฉบับนั้นอีกด้วย² ดังนั้นโทรเลขที่เป็นพระบรมราชโองการฉบับนี้จึงเป็นเพียงคำแนะนำธรรมดาตามวิถีทางการทูตเท่านั้น เพราะว่ากันตามทีจริงแล้วทำที่ของรัฐบาลรัสเซียที่มีต่อบัญหาขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่อย่างใด ดังที่เคานต์แลมสคอฟ (Count Lamsdorf) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของ

พฤศจิกายน ร.ศ. 120," เอกสารผนวกใน "กรมหมื่นสมมตฯ หูล กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ," กรุงเทพฯ, 28 พฤศจิกายน ร.ศ. 120.

¹ หมายเหตุซึ่งเป็นลายพระหัตถ์ของพระเจ้าซาร์นิโคลัส ในตอนท้ายของโทรเลขของนายโอลารอฟสกีฉบับข้างต้น.

² ุรายละเอียดของบันทึกฉบับนี้ได้ใน PKD...II, "Document No. 97:

Note from the French Government to the Ministry of Foreign Affairs of Russia about Franco-Siamese relations, delivered by the French Chargé d'affaires in Russia, Mr. Boutiron, dated St. Petersburg, 20 November (3 December) 1901," p. 201.

รัสเซียในขณะนั้นได้มีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าชายอูรูซอฟ (Prince Urusov) เอกอัครราชทูต
 รัสเซียที่กรุงปารีส ย้ำถึงท่าทีเดิมของรัฐบาลรัสเซียที่ว่า รัฐบาลฝรั่งเศสน่าจะรับคำเป็น
 นโยบายประนีประนอมกับรัฐบาลไทยโดยเร็ว¹ อย่างไรก็ตาม นายโธลารอฟสกีก็เหมือนจะ
 ต้องการให้โทรเลขจากรัฐบาลรัสเซียสนับสนุนรัฐบาลไทยในทำนองที่ว่า เป็นคำสั่งจาก
 รัฐบาลรัสเซียให้ทำการสนับสนุนเงื่อนไขที่เขาเปรียบและคุกคามของฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศส
 ท่าทีดังกล่าวของนายโธลารอฟสกีก็ทำให้รัฐบาลไทยระแวงว่ารัฐบาลรัสเซียอาจ
 จะเปลี่ยนแปลงนโยบายไปให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลฝรั่งเศสในการบีบบังคับเอาผล
 ประโยชน์จากรัฐบาลไทยอย่างไม่เป็นธรรม เพราะก่อนหน้านี้เล็กน้อย ในเดือนกันยายน
 ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ได้เสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศส และ
 เจ้าพระยาอภัยราชาซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ยุโรปได้มีรายงานความเห็นกราบทูลมายังพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า มีทางเป็นไปได้ที่ระหว่างการตามเสด็จพระเจ้าซาร์นิโคลัส
 ที่ 2 ครั้งนี้ เคนตแลมสคอฟ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของรัสเซียอาจทำการตกลงกับ
 รัฐบาลฝรั่งเศสในเรื่องปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองร่วม
 กันของประเทศทั้งสอง โดยที่รัฐบาลไทยจะเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์² แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ค่อยเชื่อในรายงานของเจ้าพระยาอภัยราชานัก แต่ก็
 พระองค์ได้มีสายพระราชหัตถเลขาตอบไปว่า "เรื่องของประเทศไทยเป็นเรื่องที่มีความ
 สำคัญน้อยมากในสายตาของสองมหาอำนาจนี้"³ แต่พฤติกรรมของนายโธลารอฟสกีก็ได้ทำ

¹PKD...II, "Document No. 119: Letter from V.N. Lamsdorf to L.P. Urusov about the policy of foreign powers in Siam, No. 685, Secret, dated St. Petersburg, 6(19) July, 1901," p. 234.

²กข., ร.5 ท.2/6, "Chao Phya Abhai Raja-King Chulalongkorn," Private, Spa (Belgium), Sept. 26, 1901.

³กข., ร.5 ท.2/12, "King Chulalongkorn-Chao Phya Abhai Raja," Draft, Private, Bangkok: Dec. 6, 1901.

ให้รัฐบาลไทยต้องพิจารณานโยบายของรัฐบาลรัสเซียอีกครั้งอย่างจริงจัง ดังนั้นในวันที่ 11 ธันวาคม ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) พระศรีธรรมสาสน อุปทูตทำการแทนประจำกรุงเซนต์-ปีเตอร์สเบิร์กจึงได้เข้าพบ เคานต์แลมสคอฟ เพื่อขอคำยืนยันเกี่ยวกับนโยบายที่แท้จริงที่รัฐบาลรัสเซียมีต่อประเทศไทย และเมื่อได้รับการปฏิเสธว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายใด ๆ แล้ว พระศรีธรรมสาสนก็ได้กล่าวโทนายโอลารอฟสกีว่าได้เปลี่ยนท่าทีไปเข้าข้างฝ่ายฝรั่งเศสจนถึงกับกล่าวร้ายต่อรัฐบาลไทยอย่างเต็มที่แม้แต่รัฐบาลฝรั่งเศสก็ไม่เคยกล่าว¹ นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลไทยได้เข้ามาตกรการ เช่นนี้กับยูแทนทางการทูตของรัฐบาลรัสเซีย เคานต์แลมสคอฟก็ดูเหมือนจะแปลกใจต่อพฤติกรรมของนายโอลารอฟสกีซึ่งดำเนินการไป นอกเหนือคำสั่งของรัฐบาลรัสเซีย และภายในไม่กี่วันต่อมา นายโอลารอฟสกีก็ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลรัสเซียให้ถอนตัวจากการแทรกแซงการเจรจาที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายเดิมของรัฐบาลรัสเซีย²

คำสั่งของรัฐบาลรัสเซียมีผลให้นายโอลารอฟสกีจำต้องยุติบทบาทของตนในการเจรจาระหว่างนายโกลนุเกาสกีและรัฐบาลไทย และนับเป็นการยุติบทบาทของนายโอลารอฟสกีในปัญหาการเจรจาระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยโดยสิ้นเชิงอีกด้วย เพราะหลังจากนั้นการเจรจาที่กรุงเทพฯ ได้ดำเนินการต่อไปอีกเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น และการเจรจาก็ต้องล้มเหลวอีกครั้งหนึ่ง โดยได้มีการย้ายการเจรจาไปดำเนินการใหม่ที่กรุงปารีสในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445)

การเจรจาที่กรุงปารีส ระหว่างปี ค.ศ. 1902-1904. (พ.ศ. 2445-2446)

ในตอนต้นของปี ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2444) สถานการณ์ทางการเมืองระหว่าง

¹ กจร., ร.5 ผ.23/3, "Report of an Interview Between Phya Sri Dhammasarn and Count Lamsdorff," St. Petersburg: Dec. 11, 1901.

² FO. 69/217, "Archer-Lord Lansdowne," No. 113, Conf., Bangkok: Dec. 16, 1901.

ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คลี่คลายออกไปในทางเลวร้ายยิ่งขึ้น เมื่อรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลญี่ปุ่นได้ร่วมกันลงนามในความตกลงระหว่างรัฐบาลทั้งสองในเดือนกุมภาพันธ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ "ทวิภาคีพันธมิตรอังกฤษ-ญี่ปุ่น"¹ ทวิภาคีพันธมิตรดังกล่าวได้นำความสงสัยมาสู่รัฐบาลไทยในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่งว่า "ถ้ารัสเซียจะรุกจีนเข้าทางโน้น [ทางค่านเหนือของจีน หรือทางแมนจูเรีย] และฝรั่งเศสจะรุกไทยเข้าทางนี้ [ทางอินโดจีน] แก่เกิดสัญญาที่สองชาติทำต่อกัน จะ เป็นไค้หรือไม่"² แนวโน้มที่ว่า สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศนี้อาจมีผลกระทบกระเทือนถึงฐานะทางอาชีพไทยของประเทศไทยโดยตรงเห็นได้ชัดเมื่อปรากฏว่า ทันทีภายหลังจากที่รัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลรัสเซียได้ออกแถลงการณ์ร่วมกันเกี่ยวกับนโยบายของชาติทั้งสองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเดือนมีนาคมแล้ว อรรถราชทูต

¹ ความตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลญี่ปุ่น (The Anglo-Japanese Agreement of 1902) ฉบับลงวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2444) มีสาระสำคัญที่รัฐบาลอังกฤษยอมรับว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมีผลประโยชน์พิเศษ (special interest) อยู่ในเกาหลีทั้งทางการเมือง การค้าและอุตสาหกรรม และในกรณีที่เกิดสงครามระหว่างรัฐบาลรัสเซียและรัฐบาลญี่ปุ่น รัฐบาลอังกฤษจะหาทางป้องกันมิให้รัฐบาลฝรั่งเศส ภาครัฐพันธมิตรของรัฐบาลรัสเซียเข้าแทรกแซงโดยทุกวิถีทาง ผลจากความตกลงครั้งนี้รัฐบาลอังกฤษจะได้รับประโยชน์จากการที่สามารถยับยั้งการขยายอิทธิพลของรัฐบาลรัสเซียในจีนตอนเหนือ และเป็นการป้องกันมิให้รัฐบาลญี่ปุ่นร่วมมือกับรัฐบาลรัสเซียในการแสวงหาผลประโยชน์ในจีนโดยลำพัง ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษ ดู Taylor, *op. cit.*, p. 400 and John K. Fairbank, Edwin O. Reischauer and Albert M. Craig, East Asia: The Modern Transformation, (Boston: Houghton Mifflin Company, c. 1965), p. 479.

² กจข., ร.5 ค.6/9, "กรมหลวงดำรงฯ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ," กรุงเทพฯ, 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120.

ฝรั่งเศสก็ได้เข้าเฝ้าทูตอัครมหสงครามห้วงทะเลวงศวโรปการว่า

รัฐบาลฝรั่งเศสไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยได้ให้สิทธิพิเศษ แก่ชนต่างชาติที่เป็นคู่แข่งของฝรั่งเศส [ในที่นี้หมายถึง อังกฤษและญี่ปุ่น] ในบริเวณที่เป็นเขตสงวนไว้ [Reserved zone] อาจจะหมายถึงบริเวณเขต 25 กิโลเมตรที่อยู่บนฝั่งขวา ของแม่น้ำโขงในความคุ้มครองของรัฐบาลไทย หรืออาจจะ หมายถึงบริเวณทั้งหมดที่อยู่บนฝั่งขวาของลุ่มแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศส กำลังเรียกร้องตามเงื่อนไขในขณะนั้นก็ว่าได้¹

ท่าที่รัฐบาลฝรั่งเศสมีต่อรัฐบาลไทยแข็งกร้าวขึ้นตามลำดับ และในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445) รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้แสดงเจตนาที่จะถูกคามอธิปไตยของประเทศไทยโดยตรงด้วยการส่งกำลังทหารจำนวนหนึ่ง เข้าประชิดพรมแดนของประเทศไทยทางด่าน เขมร และอีกส่วนหนึ่ง เข้าเพิ่มเติมกองทหารที่ยึดครองเมืองจันทบุรีอยู่เดิม และรวมทั้งบางส่วนได้บุกรุกเลยเขตยึดครองที่เมืองจันทบุรีเข้ามาในเขตรับผิดชอบของรัฐบาลไทยอันเป็นการละเมิดอธิปไตยโดยตรง

ท่าที่ก้าวร้าวนี้ดูเหมือนจะเนื่องมาจากการคาดคะเนของรัฐบาลฝรั่งเศสที่ว่า นโยบายของตนคงจะได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลรัสเซียหรืออย่างน้อยที่สุดรัฐบาลรัสเซีย ก็คงจะไม่ทำการคัดค้านอย่างจริงจัง ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้ในขณะที่ประธานาธิบดีฝรั่งเศสเดินทางไปเยือนประเทศรัสเซียอย่างเป็นทางการในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันนี้ คำร้องขอของประธานาธิบดีฝรั่งเศสในระหว่างการปรึกษาเป็นการลับกับพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ที่ขอให้ รัฐบาลรัสเซียสนับสนุนการสร้างอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลฝรั่งเศสในประเทศไทยจะยังไม่เป็นที่ยอมรับของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ก็ตาม² แต่รัฐบาลฝรั่งเศสก็ยังมีเหตุผลพอที่จะมั่นใจ

¹FO. 69/232, "Tower (British Minister in Bangkok)-Lord Lansdowne," No. 20, Tel., Bangkok: March 30, 1902.

²Abel Combarieu, Sept Ans à l'Elysée avec le Président Emile Loubet: De l'Affaire Dreyfus à la Conférence d'Algésiras, 1899-1906, (Paris: Librairie Hachette, 1932), p. 185, 197, 201.

ได้ว่า ทวิภาคีพันธมิตรอังกฤษ-ญี่ปุ่นคงจะทำให้รัฐบาลรัสเซียต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของ
รัฐบาลฝรั่งเศสผู้เป็นพันธมิตรมากกว่าของรัฐบาลไทย

อย่างไรก็ดี ถ้าหากว่ารัฐบาลฝรั่งเศสคาดคะเนเช่นนั้นจริง การคาดคะเนนี้ก็เห็น
ได้ว่าผิดพลาดไปมาก รัฐบาลรัสเซียดูเหมือนจะเกรงว่าสถานการณ์ในประเทศไทยซึ่งรัฐบาล
รัสเซียไม่มีผลประโยชน์อย่างแท้จริง เหมือนอย่างในภาคเหนือของปะเทศจีน จะเป็นชะนวน
ถูกลามออกไปในทางที่เลวร้ายอันเนื่องมาจากปฏิกิริยาของรัฐบาลอังกฤษ และในอีกทางหนึ่ง
ท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นการสนับสนุนให้อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลอังกฤษในประเทศไทย
ไทยเพิ่มมากขึ้นในทางอ้อม ดังนั้นหลังจากที่ได้รับบันทึกเหตุการณ์ตั้งเครือข่ายด้านชายแดน
นี้จากพระยาศรีธรรมสาสน อรรถราชทูตไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กแล้ว เคาต์แลมส-
คอฟฟ์ก็ได้มีคำสั่งไปยังอุปทูตรัสเซียที่กรุงปารีสให้เข้าพบและขอร้องให้รัฐมนตรีว่าการต่าง
ประเทศของฝรั่งเศสคำนึงถึงหลักการพื้นฐานที่รัฐบาลรัสเซียยึดถืออยู่เสมอมาในกรณีปัญหา
ข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย นั่นคือการเจรจาที่ตกลงกัน
โดยสันติวิธี¹

ในระหว่างที่สถานการณ์ทางด้านชายแดนที่ติดกับอินโดจีนฝรั่งเศสตั้งเครือข่ายอยู่นั้น
เอง รัฐบาลไทยก็ได้พยายามเสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสย้ายการเจรจาไปเปิดขึ้นที่กรุงปารีส
ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ที่รัฐบาลไทยเห็นว่ามีความเหมาะสมของการเจรจาที่ดีกว่าที่กรุงเทพฯ
เพราะอยู่ห่างไกลจากบริเวณที่กำลังตั้งเครือข่ายแล้ว การเสนอย้ายของรัฐบาลไทยในครั้ง
นี้ยังเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแผนการที่จะหูลขอให้เจ้าหญิง
มารี ว็อลเคมาร์ (Princess Marie Waldemar) แห่งเดนมาร์ก ซึ่งขณะนั้นมีอิทธิพลอยู่
ในหมู่นักการเมืองฝรั่งเศส ว่าเป็นคนกลางอย่างดี ๆ ในการเจรจาระหว่างรัฐบาล

¹PKD...II, "Document No. 102: Instruction from V.N. Lamsdorf to the Russian Chargé d'affaires in France, K.M. Narishkin, about Russian Mediation for the purpose of improving Franco-Siamese relations, No. 646, Secret, dated St. Petersburg, 31 May (13 June) 1902," p. 210.

ฝรั่งเศสและรัฐบาลไทย¹ ในที่สุดรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ตกลงโดยที่รัฐบาลไทยจะส่งผู้แทนพิเศษอีกคณะหนึ่งออกไปสมทบกับอัครราชทูตไทยที่กรุงปารีส และการเจรจาระหว่างรัฐบาลทั้งสองก็ได้เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งในตอนต้นของเดือนกันยายน ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445)

บทบาทของรัฐบาลรัสเซียในการเจรจาที่กรุงปารีสครั้งนี้ลดลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าก่อนการเจรจาดังนี้จะเริ่มขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้อุปถัมภ์พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช เสด็จไปเฝ้าพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 พร้อมกับอัญเชิญลายพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ไปทูลที่ประเทศรัสเซีย² ซึ่งภายหลังต่อมารัฐบาลรัสเซียก็ได้มีคำสั่งไปยังเจ้าชายอูรุกอฟ เอกอัครราชทูตรัสเซียที่กรุงปารีสก่อนการเจรจาระหว่างผู้แทนรัฐบาลไทยและรัฐบาลฝรั่งเศสจะเริ่มขึ้นเล็กน้อยว่า รัฐบาลรัสเซียได้ให้ความเห็นชอบต่อคำขอของรัฐบาลไทยที่จะให้ช่วยเหลือในการเจรจาดังนี้ก็ตาม³ แต่รัฐบาลรัสเซียก็ไม่ค่อยบทบาทมากนัก เพราะการเจรจาที่กรุงปารีสสามารถตกลงกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว และผู้แทนผู้มีอำนาจเต็มของรัฐบาลทั้งสองก็ได้รวมลงนามในอนุสัญญาฉบับวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445)

อย่างไรก็ดี อนุสัญญาที่ทั้งสองฝ่ายได้รวมลงนามไปแล้วนั้นไม่ได้ช่วยให้ปัญหาต่าง ๆ ยุติลงได้โดยทันที เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสได้แสดงท่าทีให้เห็นว่าอนุสัญญาฉบับนี้อาจไม่ได้รับการให้สัตยาบัน (ratification) จากรัฐสภาฝรั่งเศสภายในกำหนดสี่เดือนตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญาฉบับนี้ โดยอ้างว่าอนุสัญญาฉบับนี้ได้รับการคัดค้านจากนักการเมืองกลุ่มอาณานิคม

¹ดู กจข., ร.5 ผ.19. 1/1, "พระยาสุริยานุวัตร กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ," ปารีส, 30 สิงหาคม ร.ศ. 121.

²ดูพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ได้ใน PKD...II, "Document No. 104: Letter from Chulalongkorn to Nicolas II, requesting his co-operation in improving Franco-Siamese relations, dated Bangkok, 11(24) June, 1902," pp. 211-2.

³PKD...II, footnote No. 258, p. 438.

นิยม ซึ่งเป็นฝ่ายค้านของสภาในขณะนั้นอย่างรุนแรง รัฐบาลฝรั่งเศสได้เสนอทางออกด้วยการให้รัฐบาลไทยยอมทำอนุสัญญาเพิ่มเติม (Additional Convention) อีกฉบับหนึ่ง เพื่อแก้ไขข้อตกลงบางมาตราในอนุสัญญาข้างต้น¹ ข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศสดังกล่าวนี้ ข้อกำหนดที่ให้แก่ไขบางข้อ เป็นการนำข้อกำหนดเดิมในสนธิสัญญาและอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ที่ถูกยกเลิกไปโดยอนุสัญญาฉบับใหม่กลับมาใช้บังคับกับรัฐบาลไทยอีกครั้งหนึ่ง และบางข้อก็เป็นเงื่อนไขเดิมของรัฐบาลฝรั่งเศสในการเจรจาครั้งก่อน ๆ ซึ่งรัฐบาลไทยได้ยื่นกรานปฏิเสธเสมอมา เพราะเป็นเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงไม่อาจยินยอมทำตามข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศส²

รัฐบาลฝรั่งเศสได้พยายามถ่วงเวลาการเสนออนุสัญญาฉบับใหม่นี้เข้าสู่สภา เพื่อขอสัตยาบันโดยทุกวิถีทาง และในเดือนมกราคม ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2445) เมื่อใกล้จะครบกำหนด รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้แสดงท่าทีว่าจะตัดสินใจขอเลื่อนกำหนดการให้สัตยาบันออกไปอีกห้าเดือน ท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสได้ทำให้พระยาสุรียานุวัตร อรรคราชทูตไทยที่กรุงปารีส เกรงว่าอนุสัญญาฉบับนี้อาจจะต้องถูกยกเลิก เพราะยิ่งกำหนดการให้สัตยาบันล่าช้าออกไป สถานการณ์ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยที่กำลังดีขึ้นจะยิ่งกลับเลวลง

¹ กจข., ร.5 ผ. 19.1/5, "พระยาสุรียานุวัตร ถึง พระยาศรีธรรมสาสน," ปารีส, 20 พฤศจิกายน ร.ศ. 121.

² ข้อเสนอของรัฐบาลฝรั่งเศสเป็นต้นว่า เรื่องคนในบังคับของฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสต้องการให้รัฐบาลไทยรับรองบัญชีรายชื่อของผู้ที่ใดจดทะเบียนไว้แล้วจำนวน 14,000 คนอีก และการที่รัฐบาลฝรั่งเศสจะขอสิทธิการเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสให้แก่ชาวจีนอื่น ๆ ในประเทศไทย รวมทั้งการขอสิทธิตั้งกองตำรวจฝรั่งเศสเพื่อคุ้มครองสถานกงสุลของฝรั่งเศสที่เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ฯลฯ กจข., ร.5 ผ. 19.1/5, "พระยาสุรียานุวัตร ถึง พระยาศรีธรรมสาสน," ปารีส, 20 พฤศจิกายน ร.ศ. 121 และ ร.5 ผ. 19/2, "พระยาสุรียานุวัตร ถึง หลวงรัตนานุบัติ," ปารีส, 13 พฤศจิกายน ร.ศ. 122.

และรวมทั้งสถานการณ์ทางการเมืองภายในของประเทศฝรั่งเศสอาจเปลี่ยนแปลงไปจนการให้สัตยาบันเป็นไปได้ พระยาสุริยานุวัตรพยายามเจรจาขอร้องให้รัฐบาลฝรั่งเศสมีคำเนิการให้สัตยาบันแต่ก็ไม่ได้ผล ดูเหมือนว่าความหวังสุดท้ายของพระยาสุริยานุวัตรได้กลับมาอยู่ที่ความช่วยเหลือของรัฐบาลรัสเซียอีกครั้งหนึ่ง เพราะพระยาสุริยานุวัตรได้เสนอแนะมายังรัฐบาลไทยให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโทรเลขไปทูลขอให้พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ใช้อิทธิพลบังคับบีบบังคับให้รัฐบาลฝรั่งเศสยกเวลาการให้สัตยาบันออกไปอีกเพียงหนึ่งเดือน และให้รัฐบาลฝรั่งเศสเร่งรัดการให้สัตยาบันโดยเร็วที่สุด พร้อมกันนั้นพระยาสุริยานุวัตรก็ได้มีโทรเลขไปถึงอรรถราชทูตไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กให้ขอร้องให้รัฐบาลรัสเซียช่วยดำเนินการทำนองเดียวกันอีกทางหนึ่ง¹

ในขณะเดียวกันในวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2445) พระยาสุริยานุวัตรก็ได้เข้าพบกับเจ้าชายอูรูซอฟ เอกอัครราชทูตรัสเซียเพื่อขอให้ช่วยสนับสนุนการต่อรองของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการให้สัตยาบันของอนุสัญญาฉบับใหม่อีกด้วย ในวันที่นั้นเองภายหลังจากที่เจ้าชายอูรูซอฟได้เข้าพบกับนายเคลคัสเซ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสแล้ว พระยาสุริยานุวัตรก็ได้รับแจ้งจากนายเคลคัสเซว่า รัฐบาลฝรั่งเศสตกลงยินยอมลดการบีบเวลากำหนดการให้สัตยาบัน โดยจะเลื่อนไปถึงวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2445) หรือเลื่อนออกไปจากกำหนดเดิมอีกเพียงเดือนเศษ และนายเคลคัสเซยังได้ยืนยันต่อเอกอัครราชทูตรัสเซียอีกด้วยว่า รัฐบาลฝรั่งเศสจะพยายามทำให้อนุสัญญาฉบับนี้ผลบังคับใช้โดยเร็วที่สุด²

¹ กจข., ร.5 ผ.19/2, "Phya Suriyanuvatr-Prince Devawongse," Tel., Paris: Jan. 15, 1903 และ "Phya Suriyanuvatr-Phya Sri Dhammasarn," Tel., Paris: Jan. 15, 1903.

² กจข., ร.5 ผ.19/2, "Phya Suriyanuvatr-Prince Devawongse," Tel., Paris: Jan. 17, 1903.

อย่างไรก็ดี รัฐบาลฝรั่งเศสไม่เคยมิต้าว่า จะรับนำอนุสัญญาฉบับนี้เสนอต่อสภาเพื่อ
 ขอสัตยาบันตามที่ใ้รับปากไว้ รัฐบาลฝรั่งเศสอ้างว่ามีเรื่องความที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อน
 อนุสัญญาฉบับนี้ นอกจากนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสยังได้เปิดเผยเป็นนัยว่าถ้าให้มีการเสนอเข้าสู่
 สภาในระหว่างนั้น อนุสัญญาฉบับนี้ก็อาจไม่ได้รับการให้สัตยาบันและจะต้องทำฉบับใหม่
 กำหนดการให้สัตยาบันถูกเลื่อนออกไปอีกจนถึงวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2446)
 และในเดือนพฤษภาคมของปีนี้เอง รัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้ยื่นขอเสนอต่อรัฐบาลไทยอีกครั้งหนึ่ง
 ให้ยินยอมทำอนุสัญญาเพิ่มเติม ตามร่างของรัฐบาลฝรั่งเศสอันเป็นข้อเสนอที่คล้ายกันกับที่
 รัฐบาลฝรั่งเศสเคยทำมาหา รัฐบาลไทยมาแล้วภายหลังที่ได้ลงนามในอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ.
 1902 (พ.ศ. 2445) ได้ไม่นาน ก็เหมือนว่า รัฐบาลไทยได้ยื่นกรณปฏิบัติเสร็จร่างอนุสัญญา
 เพิ่มเติมนี้ด้วยความหวังว่าสถานการณ์โดยทั่ว ๆ ไปอาจดีขึ้น แต่เมื่อถึงเดือนพฤศจิกายน
 ซึ่งใกล้จะครบกำหนดการให้สัตยาบัน พระยาสุริยานุวัตรก็เริ่มตระหนักดีว่าไม่มีหนทางใดที่
 รัฐบาลฝรั่งเศสจะยอมให้สัตยาบันอนุสัญญาฉบับนี้นอกจากด้วยการทำอนุสัญญาเพิ่มเติม ดังนั้น
 พระยาสุริยานุวัตรจึงได้ขอความเห็นชอบจากรัฐบาลไทยเพื่อทำการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศส
 อีกครั้งหนึ่ง โดยจะขอให้รัฐบาลฝรั่งเศสลดหย่อนเงื่อนไขบางข้อในร่างอนุสัญญาเพิ่มเติม
 ในขณะที่เกี่ยวกับพระยาสุริยานุวัตรก็ได้มีจดหมายไปถึงหลวงรัตนานุปัติ (สงบ สุจริตกุล)
 อุปทูตไทยที่กรุง เซนต์ปีเตอร์สเบิร์กว่า ถ้าหาก รัฐบาลไทยเห็นชอบกับคำแนะนำของตนแล้ว
 ตนก็จะ "ไปเพียรผูกจากับ ม. เกลคาเชอิกอีกครั้งหนึ่ง ถ้า ม. เกลคาเชอิกไม่ยอมผูกด้วยจริง
 แล้ว ผมจะมีโทรเลขขอให้คุณขอรองให้เขาค้นตามสคอทช่วยว่ากล่าวเพิ่มเติมในทันที ขอ
 คุณจงได้เตรียมตัวคอยช่วยผมด้วย ถ้าทำสำเร็จได้ จะเป็นคุณแก่บ้านเมืองของเราเป็น
 อัมมาก"¹ เห็นได้ชัดจากจดหมายฉบับนี้ว่า ความช่วยเหลือของ รัฐบาลรัสเซียยังคงเป็น
 ความหวังที่เหลืออยู่เพียงอย่างเดียวของพระยาสุริยานุวัตรในขณะนั้น

¹ กจข., ร.5 ผ. 19/2, "พระยาสุริยานุวัตร ถึง หลวงรัตนานุปัติ," ปาวิธ,
 13 พฤศจิกายน ร.ศ. 122.

ความพยายามของพระยาสุริยานุวัตรที่กรุงปารีสไว้ผล รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ยอมทำการเจรจาในเรื่องอนุสัญญาเพิ่มเติม และมีที่ท่าว่าจะปล่อยให้อนุสัญญาดังนี้เป็นโมฆะอันเนื่องจากการที่ไม่ได้ปฏิบัติตามกำหนด ดังนั้นในวันที่ 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1903 (พ.ศ. 2446) อุปลุทไทยที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กจึงได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของรัสเซีย ซึ่งก็ได้รับปากว่า

จะช่วยพวกกับ ม. เคลคาสเซว รัสเซียมี่ความตั้งใจอยากจะทำ
ใหม่รัสเซียกับไทยตกลงเรียบรอยเป็นมิตรกันต่อไป แต่ความ
[แถมสคอรฟ] ต้องขอโทษพระเจ้าเขาใจว่าทำให้รัสเซียมี่
เขาไปเกี่ยวของในเรื่องนี้โดยทางราชการนั้นไม่ได้โดยเอง ถึง
อย่างไรก็ดี ความคิดว่าจะตั้งใจช่วยจนเต็มกำลังที่จะทำได้
(ซีเคสไนโคโดยผู้เขียน)¹

ท่าที่การตอบรับของรัฐบาลรัสเซียครั้งนี้เต็มไปด้วยความระมัดระวังและไม่ยอมผูกมัดตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ถือกันว่าเป็นปัญหาภายในของรัฐบาลฝรั่งเศสโดยตรงอย่างครั้งก่อน ๆ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลรัสเซียมีเหตุผลเฉพาะของคนที่จะไม่พยายามสร้างความเข้าใจผิด ๆ ให้เกิดขึ้นแก่รัฐบาลฝรั่งเศสผู้เป็นพันธมิตรของตน ในขณะที่สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นและรัฐบาลรัสเซียกำลังตั้งเครียดและกำลังจะขยายตัวออกเป็นสงครามอยู่ทางภาคตะวันออกไกล

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่ารัฐบาลรัสเซียก็ได้พิจารณาให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ตามที่ได้รับปากกับหลวงรัตนานุปัติ แต่ไม่ได้ผล เพราะภายหลังที่ได้ศึกษาทางและบรรยากาศทางการเมืองภายในของประเทศฝรั่งเศสในขณะนั้นแล้ว อุปลุทรัสเซียที่กรุงปารีสก็ได้รายงานกลับไปยังรัฐบาลของตนว่า การแทรกแซงของรัฐบาลรัสเซียไม่ว่าจะพยายามทำให้เป็นกลางมากเพียงไร ก็ไม่มีทางสำเร็จเพราะฐานะของรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศสในรัฐสภาขณะนั้นกำลังคับขันอย่างยิ่ง การเสนออนุสัญญาดังนั้นเข้าสู่สภาจึงไม่มี

¹ กจข., ร.5 ผ. 23/3, "หลวงรัตนานุปัติ หลุ่ล กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ,"
ที่ 23/359, เซนต์ปีเตอส์เบิร์ก, 6 ธันวาคม ร.ศ. 122.

ทางที่จะได้รับสัตยาบัน¹

อนุสัญญาฉบับวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445) ได้รับการยกเลิกไป ภายหลังจากที่ล่วงเลยกำหนดการให้สัตยาบัน แต่ในที่สุดรัฐบาลทั้งสองก็สามารถตกลงกันได้ ในเวลาอันรวดเร็ว และได้ร่วมกันลงนามในอนุสัญญาฉบับใหม่ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2446) ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมข้อกำหนดในอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445) แม้ว่าอนุสัญญาฉบับนี้จะยุติปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทั้งสองลงได้เพียง ส่วนหนึ่ง และรัฐบาลทั้งสองยังต้องทำการเจรจากันต่อไปอีกเพื่อยุติปัญหาที่เหลือ แต่รัฐบาล รุสเซียก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการเจรจาระหว่างรัฐบาลทั้งสองอีกแต่อย่างใด เพราะ รัฐบาลรุสเซียได้เข้าสู่ภาวะสงครามกับประเทศญี่ปุ่นในทางเอเชียตะวันออกไกลก่อนหน้า ที่จะมีการลงนามในอนุสัญญาฉบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2446) เพียงเล็กน้อย และเมื่อสงครามได้ยุติลงในเดือนกันยายน ค.ศ. 1905 (พ.ศ. 2448) นั้น รัฐบาล รุสเซียก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะมีบทบาทสำคัญในการเมืองระหว่างประเทศเป็นเวลาหลายปี

ระยะเวลาที่เศษนี้แม้แต่ที่รัฐบาลรุสเซียได้เข้ามามีบทบาทในปัญหาทางการเมือง ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและ รัฐบาลไทยใน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) จนกระทั่งถึงต้นปี ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2446) นั้น จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ นอกจากที่พฤติกรรมของนายโอลา- รอฟสกีในหลายครั้ง เป็นการปฏิบัตินอกเหนือไปจากหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและได้สร้างความ ไม่พอใจให้แก่รัฐบาลไทยแล้ว รัฐบาลรุสเซียยังไม่อาจเข้าแทรกแซงการเจรจาระหว่าง รัฐบาลทั้งสองได้โดยตรงและไม่อาจบีบบังคับให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมลดหย่อนเงื่อนไขสำคัญ ให้ได้ตามที่รัฐบาลไทยปรารถนา

ดูเหมือนว่าท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสนับตั้งแต่แรกเริ่มนั้น พยายามที่จะอาศัยกลวิธี การวางเวลาการตกลงขั้นสุดท้ายของปัญหานี้ให้ยืดเยื้อออกไปให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ โดยหวังว่าอำนาจการต่อรองที่มีอยู่ตามข้อกำหนดในสนธิสัญญาและอนุสัญญา เดือนตุลาคม

¹PKD...II, footnote No. 272, p. 439.

ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) รวมทั้งแสนยานุภาพทางทหารจะทำให้รัฐบาลไทยต้องยอมเสนอ
เพิ่มผลประโยชน์อื่น ๆ มากขึ้นตามลำดับตามที่รัฐบาลฝรั่งเศสเรียกร้อง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนกับการที่จะขอให้รัฐบาลฝรั่งเศสยุติปัญหาข้อขัดแย้งโดยเร็ว เห็นได้ชัดว่าแม้แต่ที่
เริ่มวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เป็นต้นมา รัฐบาลฝรั่งเศสเองก็พยายามที่จะหลีกเลี่ยงการใช้
กำลังคุกคามรัฐบาลไทยอย่างรุนแรงโดยตรง นอกจากการสร้างสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้
เป็นข้ออ้างในการบีบบังคับรัฐบาลไทยทางการทูต เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสก็ตระหนักดีว่า
เป็นการไม่คุ้มค่าต่อการเสียดำสงครามกับรัฐบาลอังกฤษในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย¹
รัฐบาลฝรั่งเศสมีเหตุผลที่จะยืนยันท่าทีที่จะอาศัยกลวิธีการถ่วงเวลาเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์
เพิ่มขึ้น เพราะการที่รัฐบาลอังกฤษสนับสนุนให้รัฐบาลไทยรีบตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสโดยให้
ยินยอมต่อเงื่อนไขต่าง ๆ เท่าที่จะไม่เป็นการกระทบกระเทือนผลประโยชน์และอิทธิพลของ
รัฐบาลอังกฤษนั้น ได้ทำให้ท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อปัญหาข้อขัดแย้งนี้เป็นไปตามที่รัฐบาล
ฝรั่งเศสคาดหมาย ดังนั้นความพยายามใด ๆ ของรัฐบาลรัสเซียในอันที่จะช่วยให้รัฐบาล
ไทยสามารถยุติข้อขัดแย้งกับรัฐบาลฝรั่งเศสได้โดยเร็วจึงเป็นไปได้ยาก

ประการสำคัญ บทบาทของรัฐบาลรัสเซียในปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าว
ข้างต้นยังถูกจำกัดโดยเหตุผลทางการเมืองของรัฐบาลรัสเซียเอง เพราะรัฐบาลรัสเซีย
จำต้องคำนึงถึงความจำเป็นที่จะต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีที่มีอยู่กับรัฐบาลฝรั่งเศสในฐานะ
ของพันธมิตรทางการเมืองที่มีความหมายต่อความมั่นคงของประเทศรัสเซียในขณะนั้นมากที่สุด
แม้ว่าในหลายกรณีดังที่จะกล่าวถึงในบทต่อไปนั้น รัฐบาลรัสเซียจะเห็นว่าท่าทีคุกคามของ
รัฐบาลฝรั่งเศสอาจจะเป็นการส่งเสริมให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยมาก
ขึ้นในทางอ้อม แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลรัสเซียก็ย่อมจะไม่ปรารถนาให้กลยุทธ์อำนาจและอิทธิพล
ของรัฐบาลฝรั่งเศสในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งสัมพันธ์กับผลประโยชน์และอิทธิพล
ของรัสเซียในประเทศจีน เป็นฝ่ายเสียเปรียบรัฐบาลอังกฤษอย่างแน่นอน ดังนั้นรัฐบาล
รัสเซียจึงต้องคำนึงถึงปัญหาความมั่นคงของอิทธิพลของรัฐบาลฝรั่งเศสในบริเวณนี้โดยส่วนรวม
ควบคู่กัน

¹ Somsakdi Xuto, *op. cit.*, p. 307.

อย่างไรก็ดี จากคำสั่งที่รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศรัสเซียมีไปถึงผู้แทนทางการทูตของคนที่ปารีสหลายฉบับที่กล่าวถึงข้างต้นมาแล้ว ก็ได้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลรัสเซียเองก็มีท่าทีที่เต็มใจไปด้วยความปรารถนาดีและเห็นอกเห็นใจรัฐบาลไทยในกรณีปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลฝรั่งเศสอยู่ตลอดเวลา ผลที่เห็นได้ชัดจากบทบาทของรัสเซียก็คือ ท่าทีของรัฐบาลฝรั่งเศสที่มีต่อรัฐบาลไทยตลอดระยะเวลาดังกล่าวก็ขึ้นกว่าเดิมเป็นอย่างมาก อย่างน้อยที่สุดรัฐบาลรัสเซียก็สามารถทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสยอมเจรจาตกลงปัญหาข้อขัดแย้งกับรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นกรณีที่ยังการไต่มาตราบการที่รุนแรงต่อสถานการณ์ที่ตั้งเครียดอยู่ เพราะมีเหตุผลพอที่จะเชื่อได้ว่า ท่าทีของนักการเมืองและผู้นิยมสนับสนุนกลุ่มอาณานิคมนิยมในประเทศฝรั่งเศสและในอินโดจีนฝรั่งเศสในระหว่างนั้นนี้อาจผลักดันให้เกิดสภาวะสงครามระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยได้ทุกขณะ คงจะเห็นได้จากการกระทบกระทั่งตามเขตแดนระหว่างเจ้าหน้าที่ของทั้งสองฝ่าย บทความในหนังสือพิมพ์อินโดจีน และการเคลื่อนไหวทางทหารของฝ่ายฝรั่งเศสในระหว่างนั้น ผลประการดังกล่าวของบทบาทของรัฐบาลรัสเซียได้รับการยืนยันโดยพระราชโอรสเลขที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปถึงเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ภายหลังจากที่ได้มีการลงนามในอนุสัญญาฉบับวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2446) เพียงไม่กี่วันว่า "ฉันไม่สงสัยเลยว่า การเจรจาที่เพิ่งตกลงกันได้กับรัฐบาลฝรั่งเศสนั้น เป็นเพราะอิทธิพลของพระเจ้าซาร์นิโคลัสแห่งรัสเซียเป็นสำคัญ"¹

ในขณะที่เกี่ยวพันด้วยการแนะนำของรัฐบาลและผู้แทนทางการทูตของรัสเซีย รัฐบาลไทยได้ค่อย ๆ ยินยอมผ่อนท่าทีอันแข็งกร้าวของตนที่ในระยะแรก ๆ จะให้มีการตีความข้อกำหนดในสนธิสัญญาและอนุสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) อย่างเคร่งครัด ท่าทีดังกล่าวของรัฐบาลไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการยินยอมยกเลิกสิทธิการครอบครองเขตแดนเมืองหลวงพระบางที่อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงได้กลายมาเป็นเงื่อนไขแลกเปลี่ยนสำคัญประการหนึ่งในการที่รัฐบาลฝรั่งเศสได้ตัดสินใจยอมคืนเมืองจันทบุรีอันเป็นเมืองท่าสำคัญทางพุทธศาสตร์และทางการค้าของประเทศไทยทางชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

¹ กจข., ร.5 ต.12 ค./11, "King Chulalongkorn-Prince Chakrabongse," Tel., Bangkok: Feb. 16, 1904.